

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Ecclesiasticae Pars ...

HISTORIAE EC||CLESIASTICAE PARS || PRIMA, QVA CONTI-||NENTVR ||
Eusebij cognomento Pamphili Cæsareæ Palæ-||stinæ Episcopi lib. 10.||
Eiusdem de vita Constantini magni lib. 4.|| Oratio Constantini magni ad
sanctoru[m] cœtu[m].|| Oratio eiusdem Eusebij in laudem Constanti-||ni
magni ad trigesimum ...

Christopherson, John

[Köln], 1569

Evsebii Cognomento Pamphili Episcopi Caesareae Palestinae,
Ecclesiasticae historiae Liber Sextus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29861

EVSEBII CO-
GNOMENTO PAMPHILI
EPISCOPI CAESARAE PA-
lestinae, Ecclesiasticae historiae
Liber Sextus.

De Ecclesiarum sub Seuero persecutione.

CAPVT. I.

Ostquam Seuerus acerbam & gra-
uem contra ecclesias persecutionis
tempestatem excitauerat, tametsi à
Christi athletis viriliter pro pietate
concertantibus, vbique penè gen-
tium præclara martyrij & insignia
certamina conficiebantur: tamen
Alexandria multo maxima eorum
frequentia & multitudo (ex Aegypto enim & vniuer-
sa Thebaide egregij præ cæteris Christi pugiles delecti,
eo tanquam ad maximum & celeberrimum stadium, in
quo pro Dei amore strenuè decertarèt, amandabantur)
omnino abundauit: qui quidem ob patientissimam tole-
rantiam, quam in variis tormentorum ac mortis generi-
bus ostendebant, coronis cælestibus, ex flosculis plane
eximiis contextis à Deo benignè redimiti sunt. In quo-
rum numero fuit Leonides, Origenis pater, qui capite
tandem abscisso, filium tum admodum adolefcètem post
se orbem reliquit. Quàm autem incredibili amore erga
sacrarum literarum studium iste ab eùte ætate flagrarit,
paucis persequi non erit alienum: præsertim cum cele-
bris eius nominis & famæ commemoratio adeo multis
in ore versetur: Quod si quisquâ omnia, quæ ad eius vitâ
pertinent, copiose fuscq; explicare, eaque vacuo animo,
cum otio abundet, literis prodere institueret, tractatio
illa certe separatim quoddam opus postularet. Verum
nos in præsentia longo & prolixo sermone amputato,
quoad

quoad fieri potest, breuissime de Origene differemus: atq; ea solum, quæ partim ex quibusdam illius epistolis, partim ex discipulorū ore ac sermone, quibus ad nostra vsq; tēpora vita suppeditauit, pro certo cognoscuntur, exponemus.

De Origene ab ineunte etate institutione.

CAP. II.

EA quidem certe quæ ab ipsis, vt dicitur, propè incū-
nabilis ab Origene gesta sunt, videntur digna esse,
quæ posterorum memorię commendentur. Nam cū
Seuerus iam decimum imperij sui annum ageret, & Lætus
Alexandriæ reliquæq; Aegypti præfecturā obtineret, &
Demetrius nuper tū post Iulianum ibidem ecclesiarum
episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quo-
tidie magis magisq; incēderetur, & ferè infiniti coronis
decorarentur martyrij, tantus amor, tantaq; martyrij cu-
piditas animi Origene, cum adhuc valde tenera esset
etate, occupauit, vt propè se vltro offerret periculis, &
alacri ac propenso studio in certamē insiliret irrueretq;.
Ac iam parum aberat, quin per martyrium vitam dese-
ruisset, nisi mater, diuina quadam & cælesti prouidentia,
(quæ illum ad maximam plurimorum vtilitatē seruabat
incolumē) impulsa, enixe eius cupiditati ad necem adeo
incitatē procurrenti obstitisset. Ipsa enim verbis primū
supplex orabat, vt materni erga se amoris misericordiā
caperet. Vbi autē eum, cum iam intelligeret patrem præ-
hensum carcere custodiri, cupidius ad mortē properan-
tem animaduertit (toto enim impetu, & omni animi
conatu tum ad martyrium ferebatur) omni eius vestitu
clam ablato, & in interiores quosdā a diū recessus abdi-
to, domi eū manere necessariō coegit. Iste autem cum ar-
dens illa præter etatem ad martyriū propensio magis ma-
gisq; inflammaretur, adeo vt quiescere non posset, ad pa-
trem, vbi aliud nihil agere liceret, literas, quibus illum
ad martyrium impelleret, misit. In quibus eum his fe-
re vocibus adhortatus est. *Obfirma te pater, martyrium
fortiter sustine, ne aliud quicquam nostra causa molire.*
Istud igitur solertis Origene a puero indolis, & veris-
simi erga pietatem amoris specimen, primum literis à
P 2 nobis

EVSEBII HISTORIAE

11 1287
 nobis proditum sit. Iam enim subsidia non exigua, ad doctrinam fidei confirmandam in animo inclusa & recondita habebat: quippe qui à primo tempore ætatis piis sacrarum literarum studiis fuisset sedulo exercitatus. Neque in illis quidem mediocriter versatus erat, propterea quòd præter humanioris literaturæ studia, à patre præterea attentam cura & cogitatione laboratum erat, ut sacras literas vna combiberet. Omnino enim ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, eum sacris literis instituendum, exercendumque tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cum ad verbum ediscendas, tum memoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit. Istud verò munus non animo invito puer obiit: imo vero attentissimo studio suas in eo defixit cogitationes, adeo ut non satis ei videretur, simplices, apertos, & tanquam in proclivi positos sacrarum literarum sensus eruerè, sed aliquid altius peruestigare, & iam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiosè elicere voluerit, usque eo, uti patri non nihil negotij faceretur, dum accurate sciscitabatur, quid hæc, vel illa scripturæ diuinitus inspirata sententia vellet indicare.

Vnde pater, quanquam specie & vultu illum coram reprehendere præ se tulit, admonens ne quid suprâ ætatis suæ caprum, neve ulterius, quàm apertus scripturæ sensus ferebat indagaret, tamen animus illius tacitus apud se explebatur iucundissima voluptate, & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quòd fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filij patrem efficere. Iam vero puero dormienti illum sæpenumero astitisse, eiusque pectus stragulis denudasse ferunt: atque illud, perinde ac si sacer Dei spiritus idem ipsum sibi tanquam templum consecrasset, auguste & cum reuerentia osculatum esse: seque pro tali prole beatum & felicem existimasse. Ista quidem aliaque his similia de Origene, dum puer erat, memorant.

Quem

*quemadmodum iuuenis cum esset, Christi
religionem professus est.*

CAP. III.

ORigenes cum vix adhuc decimum septimum æta-
tis suæ annum compleuisset, post patris marty-
rium, vnâ cū matre & aliis sex fratribus minoribus
natu, orbus relictus fuit. Ac tametsi facultates opesque
patris erant in fiscum imperatoris relatæ, adeo vt ipse in
magna rerum ad vitam necessariorum egestate vnâ cum
cognatis suis constitutus esset, diuina tamen prouiden-
tia apud mulierem cum fortunis locupletissimam, tum
aliis rebus facile præstantissimam, (præterquam quòd
virum quendam genere Antiochenum, ipsa famæ com-
mendatione inter alios, qui tunc Alexandria se eadem
deprauata erroris peruersitate obstrinxissent, percele-
brem, sic beneuolentia complexa est, vt eum filium a-
doptaret, domi haberet secum, & præter ceteros be-
nigne foueret) valdè humanitus exceptus fuit, & ho-
spitio ac reliquis vitæ subsidiis donatus. Verum Ori-
genes, quanquam cum illo viro in eadem familia neces-
sitate compulsus, versabatur, tamen per idem tempus e-
uidencia apertaque rectæ & catholicæ suæ de fide opi-
nionis iudicia ostendere non dubitauit. Nam cum fre-
quens multitudo non hæreticorum tantummodo, sed
nostrorum etiam propter singularem dicendi vim, & fa-
cultatem, quæ in Paulo inesse videbatur (hoc enim illi
viro nomen erat) ad eum confluere. Origenes tamen
nunquam induci poterat, vt precibus vnâ cum illo in-
teresset: quippe qui ab ineunte ætate, & ecclesiæ can-
onem obnixè obseruasset, & (vt ipse in libro quodam
loquitur) errorum doctrinas fuisset semper detestatus.
Ac quoniam antea à patre in Græcorum disciplinis li-
beraliter erat educatus, & post mortem illius multò stu-
diosius attentiusque se totum in dicendi exercitatione
collocauerat, adeo vt iam mediocrem aliquam esset ad
docenda grammaticæ præcepta facultatem consecutus,

non longo tempore à patris occasu his rebus se tradens, rerum necessariorum copiam affluenter, ut in ea ætate, sibi suppeditavit. Atque cum ludum aperuisset, seque ad docendum (sicuti in suis scriptis narrat ipse de se) contulisset, & nemo iam Alexandriae reliquus esset, qui ad populum in fidei principiis instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ prorsus inde abegerant) nonnulli ex gentibus Dei verbum auditori, ad eum commeabant.

Quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui vita honeste & præclare transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & gloriose oppetit. Secundum vero, Heraclam, germanum Plutarchi fratrem: qui cum præclaræ vitæ, & diuinæ sapientiæ studio addictæ, & piæ exercitationis specimen apud illum dedisset, post Demetrium Alexandriae episcopatu donatus est.

Origenes decimum octauum ætatis suæ annum iam agebat, cum scholæ Christianæ institutionis præficietur: in quo munere exequendo, dum persecutionum violentia, Aquila Alexandriae præfecturam gerente, vehementer ingrauescebat, permagnas sane fecit progressiones: quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres cum ignotos, tum notos declaratum, & propensum de illis bene merendi studium, insignem cum primis & celebrem nominis splendorem apud omnes, qui fidem Christianam profitebantur consecutus est. Nam non solum iis, cum essent in vinculis, & ad postremam de illis pronuntiatam à iudice sententiam responderent, usque prælo fuit, verum etiam postea, cum sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi usus est, & se vnâ libenti animo periculis obiecit: usque adeo ut cum iam audacter & fidenti animo aduenteret, & ingenue ac libere osculo charitatis sepe sanctos salutarer martyres, parum abesset, quin gentilium multitudo, quæ vndique circumstibat, tanquam ardentibus furiarum tedis exagitata, lapidibus eum concidisset, nisi dexteram diuinæ gratiæ subito sibi adiutricem adeptus, mire & præter omnium opinionem aufugisset.

Quin-

Quinetiam propter alacre eius & valde promptū studiū, propterque sermonis libertatem in verbo Christi diuulgando declaratam, iterum atque iterum, imo vix aut ne vix quidem dici poterit, quoties eadem ipsa diuina & cœlestis gratia illum multorum insidiis appetitum liberauerit. Atque ab infidelibus ob multitudinem illorum, qui sacratæ fidei præceptis ab eo essent instituti, tanta tamque crudelis pugna erat contra eum suscepta, vti milites deligerent, qui clandestina coitione facta, ei in domo, in qua commorabatur, insidias collocarent: Sic quotidie persecutionis æstus propter frequentiam eorum, qui eius labore & industria ad diuinam & cœlestem doctrinam aditum sibi patefactum habuissent, contra eum efferuescebat, vt tota ciuitas Alexandria non amplius illum tenere tenerique potuerit, sed vbique vexatus exagitatusque domicilium subinde commutare cogeretur. Nec mirum sanè, eum tantam hominum frequentiam ad fidem conuertisse, cum vitæ suæ actiones & officia, valde admirabilia syncerissimæ & maxime ingenuæ sapientiæ documenta complecterentur. Nam vt est in prouerbio, qualis eius fuit oratio, tales fuere & mores, & quales mores, talis fuit & oratio. Quapropter diuina virtute & potentia illi cum primis opem ferente, infinitos prope ad se imitandum allexit. Verùm vbi iam plures discipulos cum sibi vni illud docendi munus à Demetrio (qui ecclesiæ illi tum præfuit) haberet conceditum, indies ad se confluentes animaduertit, existimans grammaticarum præceptionum institutionem parum consentaneam esse studio illi, quod in diuinis literis docendis versari debet, abiecta cunctatione, grammaticæ instituendæ exercitationem, vtpote sacris literis tractandis inutilem, & propè aduersariam deponit. Deinde consilio inito, & necessaria ratione subducta, ne aliorū subsidio ad vitā degendam aliquando egeret, quicūq; libri orationes veterum scriptorum complectentes, iisque accurate & eleganter ab illis compositi, sibi suppettebant, eos vendit: pacta conditione, vt ab emptore in dies singulos quatuor obuli ipsi ad victum suppeditarentur.

EVSEBII HISTORIAE

Compluribus quidem annis isto modo philosophatus, vitam traduxit, omnemque iuuenilium cupiditatū, quasi materiam circuncidit amputavitque. Atque ut inter diu ad corporis libidinem reseruandam non exiguos exantlauit labores: sic noctis maiorem partem, in diuinarum literarum studiis collocavit. Vitam autem, ut quam maximè secundum veræ sapientiæ normam gubernaret, toto pectore, ut dicitur, elaborauit, interdum ieiuniorum laboribus se ipsum exercendo, interdum tempore ad somnum dimenso (quem ad voluptates corporis coercendas, non in lecto aliquo omnino sed humi capere, operæ pretium putabat) se grauiter afflicto, maximè vero omnium, illas euangelicas voces seruatoris, quæ admonent, ne quis duabus tunicis, neue calciamentis utatur, neue temporis futuri cura & solitudine se conterat, studiosè obseruandas censuit. Quinetiam maiore quàm ætas ferebat, pietatis studio incensus, tum frigoris & nuditatis molestias toleranter perpassus est, tum ad extremam ægestatem sua sponte reductus: uti familiares suos in summam plane traduxerit admirationem, ac plurimos quidem illorum, (qui eum rogassent, ut aliquid de ipsorum facultatibus propter eos labores, quos in Dei verbo docendo excolendoque ponebat, sibi ad victum sumeret) permagno dolore affecti. Verum ille nihil omnino de suis laboriosis remisit vigiliis. Nam fertur multis annis nullo aliquando usum fuisse calciamento, sed nudis pedibus incessisse, & non vini solum, sed aliarum quoque rerum usu, quas victus non poscebat, necessario ad multorum annorum spatium se abstinuit: sic uti iam in periculum deueniret stomachi sui, non modo debilitandi, sed etiam penitus labefactandi.

Quot ab eo instituti, ad martyrium euecti sunt.

CAP. IIII.

ORigenes igitur cum talia vitæ ex sapientiæ præceptis diuinitus institutæ exempla, his qui ad ipsum obseruandum oculos adiciebant, proposuisset, merito

merito quidem complures ex discipulis ad simile vitæ genus libenter amplexandum prouocauit, vt iam etiam ex infidelium numero, viri non plebei, sed præstantes cum in omni genere literarum, tum in Philosophia vel maxime ad eius disciplinam cupide raperentur. Qui quidem cum eius sedulitate fidem & certam in verbo Dei persuasionem interiore mentis suæ recessu ingenue sincereque hausissent, in illo persecutionis tempore præclare se admodum & constanter gesserunt: vnde nonnulli eorum capti, beato martyrio finem viuendi gloriose fecerunt. Ex quorum numero primus erat Plutarchus, de quo paulo ante mentionem feci: quo ad mortem abducto, parum aberat, quin iste, de quo sermo instituitur, Origenes, dum illi in extremo iam vitæ suæ exitu adesset, à Plutarchi ciuibus (quippe causam mortis Plutarchi in eum transferebant) iam denuo interfectus fuisset. Cæterùm perspicax Dei prouidentia illum etiam eo tempore è periculo eripuit. Post Plutarchum secundus ex Origenis discipulis, martyr fuit Serenus: cuius in Christum fides, quam animo imbiberat, ignis incendio satis explore probata fuit. Heraclides, tertius martyr, & quartus Heronex eadem schola profecti. Quorum vterque, (prior dum adhuc Catechumenus erat, posterior, ante nuper iam baptizatus) securi percussus fuit. Præterea ex eodem ludo alius à primo Serenus, quintus Athleta, pro pietatis defensione, quam susceperat, pleno ore laudatur: cui post ingentem tormentorum perpeffionem fama est caput ceruicibus abscissum esse. Ex mulierum numero, quæ erant eius disciplina institutæ, Rhais adhuc catechumena, baptismum (vt ipse Origenes quodam in loco ait) per ignem consecuta, excessit è vita. Septimus inter istos numeratur Basilides, qui Potamiœnam multorum commendatione insignem, ad supplicium deduxit: de qua frequens & celebris sermo apud ciues suos iam habetur: vtpote quæ cum infinitas prope pugnas pro corporis pudicitia & virginitate, qua præ cæteris excellebat, contra insanos amatorum suorum impetus (in ea enim præter animi virtutes, eximia præ-

EVSEBII HISTORIAE

238
 terea & integra corporis pulchritudo, cum mira venustate elucebant) constanter sustinuit, tum multiplices & graues ærumnas pro fide in Christum exhauriens ad extremum post tormenta acerba, dictuque horrenda, vna cum matre Marcella, ignis incendiis absumpta, mortem oppetiit. Ferunt quidem Aquilam (hoc enim Iudicis nomen fuit) postquam graues vniuerso illius corpori plagas inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & contumeliam libidinosissimis gladiatoribus illam se traditurum interminatum: illam autem Paulisper intra se meditatam, cum rogabatur, quid sentiret, eiusmodi responsum dedisse, vnde visa est illis aliquid impietatis (Sic enim putabatur) manifesto elocuta. Atque è vestigio, post definitam de eo latam sententiam Basilides vnus ex satellitibus, eam acceptam, ad locum supplicii deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & verborum petulantia insectari conabatur, hic eos, qui contumeliam ei faciebant, repulsos, coercuit: & maximam clementiam, summamque humanitatem in eam declarauit. Illa vero hominem pro illius erga se commiseratione vehementer amplexata, bono animo esse hortatur. Nam ait se, simulac abiret è vita, à domino suo veniam & gratiam pro eo efflagituram, & non diu post eius in se merita iusta remuneratione compensaturam: hæc cum dixisset, pice feruenti, per varia & diuersa corporis membra ab imis pedibus vsque ad capitis verticem sensim ac pedetentim diffusa, generoso & excelsio animo migravit è vita. Tale certamen, ab hac per celebri & gloriosa virgine, confectum fuit. Non longo temporis interuallo interposito, Basilides cum satellites, socij sui certa de causa iurandum ab ipso exigerent, asseueranter affirmat, omnino sibi non licere iurare: Christianum enim se esse, & hoc se pro palam fateri. At illi primo cum etiamnum iocari putabant. Verum vbi illud constanter asserit, abducitur ad iudicem, & coram illo intentionem confessus in vincula conicitur. Cum fratres in domino ad eum aduentaret, causasque repentinæ & admirabilis huius mutationis sciscitarentur, fertur respondisse Potamianam, triduo post martyrium, noctu ei assistentem, coronam

nam

nam ipſius capiti impoſuiſſe, dixiſſeque ſe pro eo gratiam à domino poſtulaviſſe, poſtulatam obtinuiſſe, & dominum non longo tempore poſt, eum ad ſuam gloriam recepturum. Poſt illa, ubi fratres ſigillum in domino ei impertiuerant, poſtero die, ſecuri percuffus, præclara martyrii corona donatus eſt. Alii item complures Alexandria, eiſdem temporibus, vtpote quibus Potamiãna ſecundum quietem apparuiſſet, eoſque fuiſſet impenſe ad dei verbum amplexandum cohortata, frequentes ad Chriſti fidem acceſſiſſe commemorantur. Sed de his iſta quidem hæcenus.

De Clemente Alexandrino.

CAPVT. V.

POſt Pantæum, Clemens ſcholæ Alexandrinæ ad fidei principia docenda inſtitutæ ad illud ipſum tempus, quod iam perſequimur præfuit. Sic vt Origenes dum puer erat, auditor eius ac diſcipulus exiſteret. Clemens vero in primo libro operis, quod *Σωματικόν* inſcripſit, annalium ſeria notata & expoſita tempora, ad Comodi uſq; mortem deſcribit, adeo vt nõ obſcurũ videatur illud opus, regnãte Seuero (cuius tempora liber, quem iam habemus in manibus, explanat) ab eo elaboratum fuiſſe. *Clemfol. 127. li. 23*

De Iuda ſcriptore Chriſtiano.

CAP. VI.

Eodem tempore Iudas, alius ſcriptor in ſeptuaginta ſeptimanas à Daniele deſcriptas commentarios edidit, inque illis temporum ordinem ad decimum annum imperii Seueri tradidit: qui etiam ſcriptor, propterea quod perſecutionis tumultus contra nos excitatus, multorum mentes tam grauiter perturbaret, Antichriſti aduentum, omnium ore atque ſermone iactatum, iam tum appropinquare arbitratus eſt.

DE

EVSEBII HISTORIAE

De Origenis animi magnitudine, qua seipsum castravit.

CAP. VII.

Matth. 19

Per idem tempus Origenes, dum scholæ Alexandri-
næ, quam diximus, præerat, facinus quoddam admi-
sit: quod quidem licet ex animo rudi, & iuuenili vi-
deretur esse profectum, fidei tamen & castimonix speci-
men maximum dabat. Istam enim Euangelii sententiam
(sunt eunuchi qui se ipsos propter regnum cælorum ca-
strauerunt) aliquanto vt fert ætas adolescentiæ, simpli-
cius interpretatus, partim quòd Seruatoris vocem se pe-
nitus implere oportere putauit: partim quòd cum ætate
valde adolescens esset, & non cum viris modo, sed cum
mulieribus etiam sermones de rebus diuinis & cœlesti-
bus conferret, omnem turpis calumniæ & obrectatio-
nis ansam infidelibus prorsus adimere voluit, dictam Ser-
uatoris sententiam ex occulto (facinus nanque maxi-
mam partem necessariorum suorum celare cogitat) exe-
qui re ipsa aggressus est. Cæterum tale facinus ab eo,
quantumuis cupiente occultari non poterat. Quocirca
Demetrius, qui ibidem rexit ecclesiam, de eo post cer-
tior factus, tametsi hoc audax eius facinus vehementer
admiratus est, tamen incredibilem animi propensionem
& ingenuitatem fidei amplexatus, eum illico confidere
ac bono animo esse iubet: & maiore cura ac studio in-
munus, fidei principia instituendi incumbere hortatur
impellitque. Ac tum quidem Demetrius, eo animo fuit
& sententia. verum non longo temporis spatio post,
idem cum Orogenem prospere & feliciter rem gerentem
& magno splendore, famæque celebritate apud omnes
prædicatum animaduerteret, ardore quodam annullatio-
nis (vt est captus hominū) incensus, apud episcopos toti-
us orbis eum, tanquam absurdissimi facinoris reum, per
litteras notare tentabat. Et quoniam Cheoctistus Cæsa-
reæ episcopus, & Alexander Hyerosolymorum, spectati
in primis & præstantes præ cæteris palestinæ episcopis,
amplissima dignitate, & summo honoris: gradu, Orige-
nem dignum arbitrati, manus illi, vt præbyterio singe-
retur, imposuerant, idcirco Demetrius, simulatq; Orige-
nes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque
adeo

adeo apud omnes homines vbique gentium, non obscu-
rum virtutis & sapientiæ nomen decusque obtinuerat,
cum nulla alia criminatio contra Oreginem ipsi suppe-
teret, facti illius, quod incunte ætate consciuisset, calum-
niam, tanquam grauem ignominia notam ei obiectauit:
eosque simul, qui illum præbyterum creauissent, crimi-
nibus inuoluere conatus est. Ista quidē gesta sunt paulo
post tempora, quæ modo persequimur. Origenes autem
iam tum Alexandria illud docendi munus in omnes,
qui aduentabant, nulla habita personarum ratione, no-
cte dieq; sedulo est executus: & partim diuinis sacri elo-
quii studiis, partim illis, qui ea de re ad ipsum discendi
gratia accedebant, attentissime omne otium suum im-
pertit.

De miraculis Narcissi. CAPVT. VIII.

VBi Seuerus imperium ad annos decem & octo ad-
ministrauerat, Antoninus eius filius, ad eum hono-
rem euehitur. Eodem tempore vnus ex eorum nu-
mero, qui in ea turbulenta persequutionis tempestate
se fortes & inuictos præstitissent, & post certamina pro
fidei confessione suscepta, essent integri & incolūmes
diuina prouidentia seruati, nomine Alexander (quem
modo episcopum ecclesiæ Hierosolomitanae fuisse mon-
strauimus) propterea quod confessione fidei Christia-
næ tēporibus persequutionis nobilitatus erat, episcopatu,
quem dixi, cum adhuc Narcissus, qui eum in eo officio
anteibat, superstes esset, dignatus fuit. Præter multas a-
lias admirabiles res gestas, quas, qui ex ea ecclesia sunt,
ex sermone ac traditione fratrum gradatim & ordine
succeedentium de Narcisso narrant, hoc præterea miracu-
lum ab eo editum referunt. In magna & solempni pascha-
tis vigilia, oleum diaconis & ministris ecclesiæ defuisse
perhibent. Vnde cum vniuersam multitudinem grauis
quædam ægritudo & demissio animi occuparet, Nar-
cissum ferunt his, qui luminaria apparabant, præcepisse,
vt aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, hau-
rissent, & ad ipsum adferrent. Quo absq; mora peracto,
eū super aqua oranisse: mandasseq; vt cum vera & con-
stanti

EVSEBII HISTORIAE

stanti in dominum fide, eam in luminarium vasa infunderent. Quod ubi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & diuina virtute, naturam aquae in olei naturam commutatam: & pro certo illius miraculi indicio, fratres complures, qui illic erant, eo quidem tempore permultum ex illo oleo reseruauerunt, ex quo etiam aliquantulum ad nostram vsque aetatem custoditum est. Pleraque item alia, memoria quidem digna, de vita istius viri commemorant: in quibus eiusmodi quiddam traditum est. Cum quidam nequam perditum homunciones grauem & seueram eam rationem, qua per vniuersam vitam, tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum vitiis corrigendis vti consuevit, nequaquam ferre possent, praeter metu, ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibiipsis conscij erant, iudicati, ab eo poenas luerent, coeperunt contra illum consutis dolis conspirare, & turpem quadam criminationis calumniam in eum conicere: deinde quo magis auditoribus criminationis falso obiectae fidem facerent, eam iureiurando confirmare. Atque vnus sic deierare: si non verè dixerim, opto vt ignis incendio misere dispeream. Alter vero sic: si non verè dixerim, opto vt foedo ac saeuo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo: opto si non vere dixerim, vt luminibus penitus orbatus sim. Verum quamuis nemo ex fidelibus propter nobilitatem ac testatam inter omnes omnino Narcissi castimoniam, atque adeo ob vitae rationem ex virtutis regula traditam, illis vel grauissimo iureiurando se obstringentibus, animū aut fidem adhibuerit: ille ipse tamen partim praeter indignitate falso obiectae criminationis, partim praeter cupiditate vitae in sapientiae ac virtutis studio degende, quam iam diu optauerat, ab oculis vniuersae multitudinis se penitus remouit, & in solitudine locisque desertis, ad multorum annorum spatium, vitam transegit. Verum sublimis ille diuinae iustitiae ultionisque obrutus, his sceleribus patris, minimè acquieuit: sed quam celerissime impios illos, & nequam homines, qui inter iurandum, tam diris execrationibus se contra seipsum obligassent,

gassent, grauibus calamitatibus oppressit. Primus igitur illorum, scintilla peregrina noctu in ædes, quibus inhabitabat, ex nulla causa antegressa subito ruente, misere cum tota familia & stirpe sua rapido flammaram ardore omnino conflagrauit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi tanquam multam fore impræcatus esset, ab extremis pedum digitis, ad caput vsque infectum, contabuit. Tertius æummosos priorum euentus aspiciens, & Dei, qui oculis omnia intuetur, ineuitabilem vltionem admodum reformidans, palaminter omnes maleficia communiter à se suisque sociis per fraudem contra Narcissum admissa confessus est. Sed tamen dum pro delicto grauissimè condolebat, tantis & tam acerbis lamentis se afflictauit, & vsque eò lachrymas effundere non desistit, quoad vtrumque oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea criminatione falso contra Narcissum confictæ tales pœnas persoluerunt.

*De Episcopis Hierosolymitanis & de Alexandro
episcopo Hierosolymitano.*

CAP. IX.

Vbi Narcissus se in locum desertum subduxisset, & à nemine esset pro certo cognitum, quo se recepisset, his qui finitimis ecclesijs præerant, visum fuit, vt alterum episcopum suffragiis crearent. Dius igitur (hoc enim nomine erat) delectus est: cui non longo tempore ecclesiam gubernanti, successit Germanion: quo mortuo, Gordius episcopatum obtinet. Cuius temporibus Narcissus, tanquam ex mortuis ad vitam denuo reuocatus, à fratribus (quippe omnes illos deinceps, tum quod tam placido ac quieto animo falso accusatus decesserat, tum quod singularis diuinæ sapientiæ & virtutis amore flagrabat, tum præterea omnium maxime, quod Deus de eius accusatoribus debita supplicia sumere dignatus est, in maiore sui admiratione rapiebat)

rapiebat)

rapiebat) vt ecclesiae gubernacula denuo susciperet, vehementer rogatus est. Et cum Narcissus non amplius propter ingrauescentem aetatem ministerio praesse posset, Alexander, de quo supra locuti sumus, alterius ecclesiae episcopus diuina prouidentia per reuelatione, quae noctu ipsi secundum quietem apparuisset, vt cum Narcisso in ministerio ecclesiae fungendo coniungeretur, accersitus est. Vnde Alexandrum, cum tanquam diuino quodam oraculo ex Cappadocum regione, vbi primum in episcopatus gradu fuisset locatus, Hierosolymam tum voti, tum locorum visendorum causa contenderet, illius ecclesiae fratres eum excipiunt benignissime, & non amplius domum reuerti permittunt: idque propter aliam reuelationem, ipsis itidem noctu visam: quae quidem, voce euidentissima profusa, eis, qui erant inter illos ob virtutem spectatissimi, perspicue significauit, vt extra portas ciuitatis egressi, eum episcopum admitterent, qui ipsis a Deo ante designatus erat. Quo ad hunc modum gesto, Hierosolymitani communi episcoporum consensu, qui finitimas ecclesias procurabant, necessariò illum apud se manere coegerunt. Idem ipse Alexander in suis epistolis, quas ad Antinoitas scripsit, quaeque adhuc apud nos extant, Narcissi collegae sui in praefectura ecclesiae Hierosolymitanae gerenda mentionem facit, ista in extrema illa epistola ad verbu scribens. Salutat vos Narcissus, qui hic ante me episcopatus locum occupauit, & centum iam & sedecim annos praetergressus, mecum in eodem ministerio, quorundam praecibus coniunctus fuit: qui obsecrat vos, vt idem mecum sentiat, eademque sitis voluntate. Atque haec isto modo.

Vide Socrate li. 7. fo. 275. a. & fo. 278. a.

De Serapione, & quae eius extant monumentis.

CAP. X.

Ecclēsiae Antiochenae, Serapione morte confopito, episcopatum capessit Asclepiades: qui persecutionis tempore, ob constantem fidei confessionem multum laudis & gloriae adeptus est. Cuius in episcopatum ordinationis, Alexander ad Antiochenos scribens,

ita ferè meminit. Alexander seruus Domini, & vinctus,
 Iesu Christi beatæ Antiochenorum ecclesiæ in do-
 mino S. mihi audienti Asclepiadem, virum propter fi-
 dei amplitudinem ad ministerium accommodatissimū,
 sanctæ quæ apud vos est, ecclesiæ episcopatum diuina
 prouidentia obtinuisse, Dominus vincula mea, dum in
 carcere conclusus tenebar, mitiora leuioraque reddi-
 dit. Hanc autem epistolam per Clementem se misisse
 significat, in fine illius scribens ad hunc modum. Ista
 literas domini mei fratres, per beatum Clementem pres-
 byterum, virum virtute & probitate eximium, ad vos
 misi: quem & cognoscitis, & melius cognoscetis. Qui
 singulari Domini prouidentia, & clementiæ obtutu huc
 aduentas, ecclesiam Christi tum stabilivit, tum adauxit.
 Quanquam Serapionis in scribendo industriæ & vigi-
 liarum, alia credibile est apud alios conseruata esse mo-
 numenta, sola tamen ea ad nos peruenerunt, quæ con-
 tra Doninum quendam, qui persecutionis tempore à fi-
 de in Christum excidisset, seque ad Iudaicam supersti-
 tionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium &
 Carinum, ecclesiasticos viros missa: atque certæ quæ-
 dam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus,
 de euangelio, quod secundum Petrum dicitur: quem
 quidem elucubravit, quò ea, quæ in eo erant, falso com-
 memorata, penitus refellerit, idque propter certos fra-
 tres, qui in ecclesia Rossensi illius euangelij simu-
 latione, ad alienas doctrinas, & à fide discrepantes
 se applicuissent: ex quo quidem libro pauca verba, qui-
 bus suam de eo euangelio sententiam exponit, commo-
 de citare non fuerit ab instituto alienum. Nos enim
 fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam re-
 cipimus, sicut & Christi: sed libros quosdam eorum no-
 minibus falso inscriptos, vtpote eius rei satis experti,
 omnino repudiamus: idque pro certo cognoscentes,
 nos eiusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego
 enim cum essem apud vos, purabam certe omnes re-
 ctæ fidei penitus addictos fuisse. Librum idcirco, quî
 Petri euangelium inscribatur, mihi ab illis oblatum,
 cum minime perlegissem, equidem dicebam: quòd si,
 quiæ

*Aliàs Dō
 ninum.*

Q

EVSEBII HISTORIAE

quia hoc euangelium inter vos non legatur, animo & voluntate dissideatis, legatur quidem. Verum cum iam intelligam, illos occasione ex iis, quæ ipse tum dicebam, arrepta, in erroris cuiusdam latebras irrepsisse, ad vos denuo venire maturabo. Quare fratres breui me expectatote. Nos autem fratres, minime nescij cuiusnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea, quæ loquebatur, non intellexit, sibi ipsi repugnauerit (quæ plane ex his, quæ ad vos scripta sunt, facile discetis) simul ac à quibusdam, qui hoc ipsum euangelium vsurpant, hoc est, ab his, qui ex eo primum suum duxerunt errorem, quos appellamus *δοκτοῦς*, id est opinatores (complures enim & variæ sunt eorum disciplinæ, sensus & sententiæ) sciscitati effemus, poteramus facile animaduertere nonnullas illius euangelij sententias, cum vero recto quæ seruatoris verbo consentientes esse, alias autem ab eo diuersas discrepantesque: quas hic vestris tanquam oculis ad contemplandum subiecimus. Atque de Serapione hæcenus.

*De Clementis operibus & scripturis,
quas ille commemorat.*

CAP. XI.

Clementis omnes octo libri *συνατάξις*, id est, varie contexti, apud nos integri seruantur. quos tali inscriptione donauit. Titi Flauij Clementis commentarij *συνατάξις*, hoc est varia ratione contexti, qui multiplicem veræ ac diuinæ Philosophiæ cognitionem complectuntur. Totidem etiam libri sunt ab eo editi, qui *ὑποτυπώσεις*, id est, informationes inscribuntur: in quibus Pantænū, doctorem & magistrū suum nominatim memorat, cum commentarios eius in sacras literas recensendo, tum traditiones etiam explanando. Est eius liber ad Gentiles hortatorius. Tres item qui inscribuntur, pædagogus. Alius cuius titulus sic habet. Quisnam diues ille sit, qui saluetur. De paschate liber vnus. Disputationes de ieiunio. Liber obrectationis. Est præterea liber eius hortatorius ad patientiam. Alius ad nuper

Sic Hieronymus in catalogo.

nuper baptizatos. Alius qui nuncupatur, Canon ecclesiasticus, siue contra eos, qui Iudæorum sequuntur errorem: quem episcopo Alexandro, de quo supra verba fecimus, dedicauit. In libris *σρωματων*, non modo sententias ex sacra scriptura collectas disperse intexit, sed etiam ex gentiliū scriptorū libris, si quid ab illis commode dictum videatur sumit, cum Græcorum simul & Barbarorum opiniones, quæ apud multos iactatæ sunt, aperiendo, tum falsos & commentitios errores eorum, qui inter hæreticos principem locum obtinebant, coarguendo: denique explanationem multiplicis doctrinæ, & literarum cuiusque generis, vnde copiosa materia nobis suppetit prudentiæ, ante oculos lectoris proponit. Atque his vniuersis philosophorum dogmata admiscuit. Vnde non sine causa inscriptionem operis, argumento valde consentaneam fecit *σρωματων*.

In eisdem octo libris vitur testimoniis scripturarum, quibus à multis solet contradici: nimirum sapientiæ, quæ Salomonis dicitur, & Ecclesiastici Iesu Sirach, & epistolæ ad Hebræos, & Barnabæ & Clementis, & Iudæ. Tatiani item librum contra Gentiles citat, & librum Casiani, quem de temporum ordine conscripsit. Philonis porro, & Aristobuli, Iosephi, & Demetrii, & Eupolemi, Iudæorum scriptorum memoriam non præterit, quippe qui suis scriptis Moysen, & Iudæorum gentem vetere illa profapia, quæ apud Græcos iactatur, longe antiquiorem fuisse perspicue demonstrant. Atque isti Clementis libri, quos iam persecuti sumus, maxima optimarum disciplinarum materia referti sunt. In primo libro eiusdem operis de seipso loquitur, quod prope ad Apostolorum tempora successerit. In eisdem libris commentarios in Genesim se editurum pollicetur. Item in libro illius, quem de paschate composuit, fatetur se à familiaribus suis compulsum, vt traditiones, quas à veteribus presbyteris accepisset, literis proderet ad posteritatem.

In eodem libro Melitonem, Irenæum, & alios nonnullos commemorat, narrationesque aliquot ex eorum li-

EVSEBII HISTORIAE

bris petitas recenset. In libris ὕποτιτωμένων, ut summatim compræhendam, sicut in vniuersas scripturas que omnium consentiente auctoritate confirmantur, breues scripsit explicationes: ita neque eas quidem, quæ à multis vocantur in controuersiam, passus est interpretationum suarum expertes esse: Iudæ epistolam dico, & catholicas, & epistolam Barnabæ, & reuelationem, quæ Petri esse dicitur. Epistolam item ad Hebræos scriptam, Pauli esse affirmat: & Hebraico sermone ad Hebræos ab eo editam. Lucam autem eam accurate in Græcum, ut Græcis traderet, conuertisse: illudque plane ex interpretatione ipsa facile intelligi posse, quod epistola & acta Apostolorum idem orationis filium habeant: atque hanc inscriptionem, Paulus Apostolus, non sine causa in epistolæ principio fuisse prætermisissam. Nam cum Paulus, ad Hebræos epistolam scriberet, quia illi præiudicatam animis sententiam, & suspectam opinionem, contra eum eiusque doctrinam combiberant, nomen consulto admodum non inscripsisse: ne in ipso exordio animos illorum prorsus ab epistolæ lectione auerteret. Deinde longius aliquanto in oratione progressus addit ista. Iam vero, sicut Beatus quidam presbyter dicebat: quoniam Dominus ipse Apostolus patris sui omnipotentis ad Hebræos missus fuit, Paulus quia erat ad gentes missus modeste quidem, cum ad Hebræos scriberet, se Apostolum Hebræorum non inscripsit, partim propter honorem, quem domino Hebræorum Apostolo tribuebat, partim ne cum gentium præco, & Apostolus esset, præter officium ad Hebræos scribere videretur. Rursus Clemens in eisdem libris traditionem de ordine temporum: quibus euangelia scripta erant, à veteribus presbyteris acceptam, ad hunc modum exponit. Euangelia, quæ in se complectuntur genealogias, ante scripta dicuntur. Illud autem, quod secundum Marcum inscribitur, talem causam habuisse fertur. Cum Petrus Romæ publicè, verbum Dei prædicaret, & Spiritus sancti instinctu, Euangelium Christi exponeret, multos, qui præsto aderaat

aderant, Marcum, utpote qui eum diutius comitatus
 fuisset, & eius verba memoria teneret, magnopere ob-
 secrasse ferunt, ut ea, quæ fuissent ab illo prædicata, scri-
 ptis mandaret. Quod quidem euangelium simul ac edi-
 derat, illis, qui illud ab eo rogauissent, impertiit. Petrum
 autem, ubi de eo certior factus erat, euangelium cum ra-
 tum fecisse, tum homines ad idem legendum adhortatū.
 Ioannem verò, utpote sacro sancti spiritus impulsu com-
 motum, postquam intellexit ea, quæ ad corpus & huma-
 nitatem Christi spectabant, in illis euangeliis explicata,
 quorundam familiarium ac necessariorum rogatu, euan-
 gelium spirituale post reliquos euangelistas cōscripsisse.
 Tot extant Clementis opera. Alexander item, de quo
 supra mentio facta est, Clementis simul & Panteni, velut
 quibuscum notitia sibi intercessisset, in epistola quadam
 ad Origenem meminit. Sic enim scribit. Hæc, ut scis,
 voluntas Dei fuit, ut amicitia à maioribus nostris inita,
 nobis firma & integra permaneret, imò indies feruētior
 esset, & stabilior. Nam illos beatos patres, qui ante nos
 viam virtutis sedulò institerunt (ad quos nō multò post
 nos profecturi sumus) cognouimus: Pantenum dico
 verè beatum, ac dominum meum, & sanctum Clemētem
 etiam Dominum meum, qui multum mihi sæpe commo-
 dauit: & si quisquam sit alius eius generis. Per quos qui-
 dem in tuam veni familiaritatem, qui longe optimus &
 Dominus, & frater mihi es. Atque hæc ita se habent.

*De eximia Heracle tum doctrina, tum eloquentia, & de Ori-
 genis in sacris literis studio, & Symnacho diuina-
 rum scripturarum interprete.*

CAP. XII.

ADamantias (hoc enim erat etiam Origeni nomen)
 Zephyrino eisdem temporibus Romanam ecclesi-
 am gubernante, scribit se Romam propterea iter
 suscepisse, quòd sibi admodum erat in optatis, ecclesiam
 Rom. plane antiquissimam visere. Vbi non diu com-
 moratus, Alexandriam reuertitur. Arque ibi consue-
 tum do-

Q 3

tum do-

EVSEBII HISTORIAE

tum docendi munus, omni studio & industria ex-
 quitur: idque Demetrio illius ecclesiae episcopo etiam
 tum eum admodum adhortante, & precibus prope efflaga-
 tante, ut fratribus non grauaretur esse adiumento. Ve-
 rum Origenes, postquam vidit seipsum non satis habere
 virium, cum ad reconditius rerum diuinarum studium, &
 sanctarum scripturarum indagacionem explicationemque,
 tum ad eos in fidei principiis instituendos, qui ad ipsum
 accedebant, (a quibus dum alii post alios passim a primo
 usque mane ad vesperam, ad eius ludum literarium quoti-
 die commeabant ei ne respirandi quidem locus concederetur)
 multitudinem discipulorum in duas partes distri-
 buit: & Heraclam ceteris suis discipulis praeficiens, virum
 cum sacrarum literarum studiosum, tum reuera in aliis
 disciplinis disertissimum, tum philosophiae denique non
 ignarum, socium in instituendi munere sibi associuit: &
 huic eos erudiendos commisit, qui ipsis fidei elementis
 modo essent imbuendi: eorum autem disciplinam, qui in
 cursu erant positi, & ipso doctrinae sacrae habitu aliquan-
 to maturiores, sibi ipsi docendos reseruauit. Tanto
 porro studio tantaque cupiditate sacrarum literarum accu-
 rate peruestigandarum ducebatur Origenes, ut linguam
 etiam Hebraicam studiose perdisceret: & non modo ve-
 tera scripturarum exemplaria apud Iudaeos Hebraico
 sermone scripta custoditaque sibi acquireret, verum
 etiam aliorum interpretationes, qui praeter septuaginta,
 sacras literas conuertissent, exquisitae indagaret: adeo
 ut praeter tritas illas & vulgares Aquilae, & Symmachi,
 & Theodotionis interpretationes aliquantum inter se
 discrepantes, alias quasdam praeterea inueniret: quas iam
 longo tempore abstrusas, ex quibusdam recessibus (unde
 haud equidem scio) diligenter inuestigando eruit,
 tandemque in lucem eduxit. De quibus propter obscuram &
 oblitteratam inscriptionem, cuius demum auctoris essent,
 penitus ignorans, istud solum indicat, quo pacto unam
 quidem offendisset Nicopolim apud Aetium litus, alteram
 in altero loco non dissimili. In Psalmorum libro, qui
 εβραϊα dicitur, id est qui septuplicem, ut ita dicam,

complectitur

complectitur translationem, post quatuor communes & vulgares interpretationes non solum quintam, sed etiam sextam, & septimam adiungens, in vna illarum ostendit, quopactò ea in vrbe Hiericho, temporibus Antonini Seueri, esset in dolio reperta. Atque ipsas in vnum volumen omnes redigens, Columellis inter se distinxit, & alterum alteri ex aduerso vnà cum exemplari Hebræorum, apposuit. Sic exemplaria illa, quæ ἑξαπλά dicuntur, nobis reliquit. Aquilæ porro & Symmachi, & Theodotionis editionem, vna cum sepruaginta interpretum explicatione in opus quadrupliciter contextum separatim digessit. Intelligendum est Symmachum vnum ex his interpretibus hæresim Ebionitarum propugnasse. Ista autè hæresis quæ Ebionæorum nomine appellatur, est eorum (sicuti ex superiore historiæ nostræ sermone dicimus) qui affirmant Christum ex Ioseph & Maria prodatum, eumque solum hominem existimant, & legem morè Iudæorum obseruandam constanter asseuerant. Commentarij item Symmachi ad hoc vsque tempus custodiuntur: in quibus ex testimonio euangelij secundum Matthæum errorem, de quo locuti sumus, roborare contendit. Istos commentarios Origenes cum aliis Symmachi in scripturas explicationibus, ostendit se à Iuliana quadam accepisse, atque illam ab ipso Symmacho eos libros sumpsisse.

*De reprehensio ab Origene Ambrosio, &
doctrina Origenis.*

CAP. XIII.

PER idem tempus Ambrosius, qui Valentiniani erroris prauitate erat infectus, ipsa veritate, cuius partes Origenes in disputando susceperat, conuictus, confutatusque, ac veluti lucis splendore interiore mente illustratus, rectæ & ecclesiasticæ fidei se totum addixit. Alii etiã cõplures exquisita doctrina imbuti, ppter celebrè famã, quæ de Origene vbiq; emanauerat, ad eum se conferebant, periculũ de accurata cumulataq; viri in sacris literis facultate & notitia facturi. Infiniti porro Hæretici & Philo-

philosophi non pauci, omni literarū genere cum primis
 eximi, studiose & attente ei animum aduertebant, & præ
 terquam quòd sacris & diuinis literis, exteris præterea
 disciplinis, quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex
 parte ab illo eruditi institutiq; fuerunt. Illos item, quos
 ingenti acumine & bonitate valere intelligebat, philo-
 sophiæ cognitione, Geometria, Arithmetica, & aliis id ge-
 nus artibus, quæ ad grauiora studia viâ muniunt, informa-
 uit excoluitque. Deinceps ad philosophorum sectas, eo-
 rumque opiniones perdiscendas deduxit, & libros ab il-
 lis conscriptos eis exposuit, cum præclare in eos com-
 mentando, tum perspicaci mentis solertia in singula in-
 tuendo, adeo vt philosophus plane insignis esset omniū
 Græcorum sermone prædicatus. Complures item, qui
 ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores literas,
 quæ sunt in communi consuetudine positæ perdiscendas
 impulit: asseuerās eos non parum fructus & commodita-
 tis ex illis, & ad sacrarum literarum cognitionem, & ad
 mentis ad easdem ingrediendas, præparationem, perce-
 pturos. Vnde secularis, vt ita dicam, literaturæ ex philo-
 sophia petitiæ studiū & exercitationē sibi in primis necel-
 sariā existimauit. Illius vero singularis præstatiq; in his
 rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi,
 qui eius temporibus viguerunt. In quorum libris cre-
 bram huius viri mentionem inuenimus: propterea quòd
 nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant, inter-
 dum lucubrationes ad eum, tanquam ad magistrum quò
 de illis iudicium faceret, referebant. Verum quid attinet
 ista commemorare, cum Porphyrius, nostra iam memo-
 ria, in Sicilia degens, (qui quidem libros contra nos,
 quibus diuinas scripturas calumniis infectari conatus
 est, edidit: quique cum eorum commentariis sedulo e-
 uoluendis, qui eos interpretati fuissent, nihil reperiret,
 quod religionis nostræ doctrinæ vitio dare posset, tan-
 quam dicendi facultate destitutus, se ad interpretes ip-
 sos conuictis lacerandos conuertit, ipsumque Origenem
 in primis, quem dum ipse adhuc adolescens erat, se co-
 gnouisse dicit) cum ille, inquam, Porphyrius hominem,
 dum probris & maledictis concidere molitur, imprudēs
 maximis

, maximis laudibus efferat, partim vera dicendo, cum aliter nullo modo dicere queat, partim falsa comminiscendo, in quibus se putarit à nemine posse persequi, quamquam aliquoties illum, quia Christianus erat, criminatur, non raro tamen propter præstantiam, qua in studiis philosophiæ, & liberalium artium disciplina excelluerit, summe admiratur, & maxima commendatione extollit. Cæterum eum hæc de eo commemorantem audiamus. Nonnulli dum in animo habebant, non ab impiis & vitiosis Iudæorum scripturis desciscere, sed earum obscuritatem dissoluere aperireque, ad interpretationes quasdam male coherentes, & scripturis illis parum accommodatas se transtulerunt: quæ non tam ad defensionem exteræ & peregrinæ Iudæorum doctrinæ, quàm ad approbationem & laudē suæ faciunt. Nam dum ea, quæ plane & aperte à Moyse dicta sunt, inani venditione enigmata esse iactitant, & velut diuina oracula plena arcanorum mysteriorum summa veneratione celebrant, insolenti quadam arrigantia & fastidio elati, animi sui iudicium perstringunt, & leues vanasq; interpretationes introducunt. Deinde Paulo post subnectit. Huius inscitæ & stultæ opinionis exemplum ab Origene sumatur, viro, qui cum mihi, cum essem admodum adolescens, aliqua intercedebat familiaritas: qui quidem & illo tempore in maximo honore fuit, & adhuc est propter libros, quos post se reliquit, in non minore: cuius gloria apud istius doctrinæ professores ac magistros est cum magno splendore peruagata. Iste enim Ammonii factus auditor (qui nostra quidem ætate magnam in philosophia comparasset commendationem) tamen ad literarum cognitionem & peritiam, magnam sane à magistro percipiebat utilitatem, ad rectam tamen vitæ institutionem & modum, diuersam ab illo & omnino contrariam viuendi viam ingressus est. Nam Ammonius Christianus à Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquam progressionem fecerat, & philosophiæ studia semel degustauerat, statim à Christianismo ad eam vitæ rationem, quæ humanis legibus gubernatur se transtulit. Origenes autem Græcus in Græcorum disciplinis in-

R. 5

stitutis

EVSEBII HISTORIAE

128
 fitutus, ad rude & barbarum vitæ genus temeraria qua-
 dam audacia inductus, animum appulit: ad quod se refe-
 rens, cum seipso, tum ea perfectione & quasi maturitate,
 quam in politiore doctrina adeptus fuisset, ad turpem
 quæstum abusus est: atque quod ad vitam attinet, eam
 Christiano more iniuste impieque exegit: quod spectat
 ad opiniones, quas cum de aliis rebus, tum de diuino nu-
 mine tenebat, in illis Græcorum consuetudinem imita-
 tus, etiam eorum doctrinam ad peregrinas & commenti-
 tias fabulas Iudæorum confirmandas, tanquam subsidiū
 sibi comparauit. Platonis enim libros semper habebat in
 manibus: in Numenii, & Cronii scriptis multum uersaba-
 tur: Appollophane, Longino, & Moderato utebatur fa-
 miliariter: Nicomachi & aliorum illustrium Pythago-
 reorum monumenta terebat sedulo, Cheremonis Stoici,
 & Cornuti libros crebro vsurpabat. Ex quibus cum ra-
 tionem ac modum mysteriorum per allegorias explican-
 dorum, quo Græci scriptores uti solebant, accurate di-
 didicisset, eum ipsum ad Iudaicas scripturas accommoda-
 uit. Hæc à Porphyrio in tertio libro operis sui contra
 Christianos conscripti, commemorata sunt: qui sane de
 viri studio & doctrinæ abundantia vere affirmat, sed in
 reliquo sermone, in quo ait ipsum à Græcorum religio-
 ne ad fidem Christi se transtulisse, Ammonium autem ex
 viuendi ratione, quæ est secundum verum dei cultum,
 ad mores Græcorum delapsum, perspicue certe (quid
 namque non falsò comminisceretur, Christianorum ho-
 stis) atque adeo improbe mentitus est. Nam & instituta
 Christianæ disciplinæ (sicut historia superior declara-
 uit) Origeni à parentibus integra tradebantur: & Ammo-
 nio sincera diuinæ philosophiæ religionisque Christia-
 nę præcepta firma, vsque ad extremum vitæ exitum, per-
 manserunt: sicut hominis libri tanta elaborati industria
 tanquam multorum commendatione approbati (quos
 posteritati reliquit) adhuc multis in locis testes esse po-
 terunt: ut ille, qui de consensu & conuenientia Moysis
 cum Iesu inscribitur: & alii qui reperiuntur apud litera-
 rum studiosos. Ista igitur hoc loco à nobis posita sint ad
 declarationem tum calumniæ maleuoli obtrectatoris

tum

tum exquisitæ & copiosæ Origenis in Gentilium disci-
 plinis cognitionis: de qua in epistola quadam missa ad il-
 los, qui ei vitio vertebant, quod tantum studium in illis
 disciplinis collocauisset, hæc scribit: Quoniam ad me
 verbo dei addictum & consecratum, fama de illa mea,
 quam tam in bonis literis adeptus fuisset, maturitate
 per multorum ora volitante, permulti cum hæretici, tum
 qui artium liberalium ac gentilium disciplinarum erudi-
 tione, & eximia philosophiæ notitia maxime præstabat,
 frequentes accesserunt, placuit & dogmata hæreticorū,
 & philosophorum instituta, quæ de veritate differere
 profiteretur diligenter peruestigare. Hoc autem fecimus,
 non solum Pantænium imitati, qui multis ante nos mul-
 tum plane attulit adiumenti, quod illo studiorum gene-
 re exquisitè instructus esset, verum etiam Heraclam, iam
 Alexandria præbyterii gradum adeptum: quem apud
 disciplinæ philosophiæ magistrum & doctorem, cum
 iam quinquennio antequam ego ad eam studiorum ra-
 tionem audiendam me conferre cœperam, illi viro enixe
 operam dedisset, reperi. Et propterea non modo vulga-
 ri veste & communi, qua ante usus fuisset, exuta & depo-
 sita, philosophi apparatus, quem adhuc retinet, sibi as-
 sumpsit: verum etiam libros gentilium etiamnum euolue-
 re pro viribus non desistit. Atque hoc modo de Genti-
 lium disciplinis, & earum studio Origenes dicitur respon-
 disse. Eodè tēpore illū scholæ Alexandrinæ operā manā-
 tē miles quidē adiit, & literas à præside Arabiæ tū Deme-
 trio episcopo, qui ibidē rexit ecclesiā, tū præfecto, qui tū
 Aegypto præfuit, attulit, vt cū omni festinatione Orige-
 nem ad ipsum mitterent, qui in sacris literis ipsum erudi-
 ret. Quapropter ab illis ad eū missus Origenes, proficif-
 citur in Arabiā: ac negotio cur eō se cōtulisset, breui ad
 exitū perducto, iterū Alexandria reuertitur. Nō lōgo tē-
 poris interuallo interiecto, vbi intestinū & ciuile bellū
 nō exiguū quidē ibi exardescerat, egress⁹ est Alexandria.
 & cū non satis tuto se in Aegypto cōmorari posse puta-
 ret, iter capit in Palæstinam, & Cesareæ ludum aperit:
 vbi licet nondum præbyterii gradu potitus, ab e-
 piscopis, qui ibi erant, non ad disputandum so-
 lum, sed ad scripturas etiam aperiendas, magnopere

EVSEBII HISTORIAE

in communi ecclesiae confellu rogatus est. Quod quidem poterit esse perspicuum ex his, quae Alexander Hierosolymorum episcopus, & Theoctistus, episcopus Caesareae ad Demetrium in Origenis defensione sic ferè respondebant. Quod autem in literis adiunxeris, nunquam antea auditum, neque iam usurpatum, ut Laici, praesentibus episcopis disputarent, scripturasque exponerent, in eo mihi nescio quo modo videris perspicue falsa dixisse. Nam ubi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in verbo Dei adiumento sint, à sanctis episcopis rogantur, ut populū in verbo instruant: sicut Larandis Euelpis à Neone, Iconij Paulinus à Celso, & apud Synados, Theodorus ab Attico, qui omnes beati & pij fratres erant. Ac verisimile est, quamuis nobis obscurum & minime cognitum sit, illud idem in aliis locis fieri. Hic quem dico, Origenes adhuc adolescens, non modo ab episcopis quibuscum familiaritatem contraxerat, sed à peregrinis, qui illum propè ignorabant, isto modo in magno honore habitus fuit. Quin ubi Demetrius & per literas, eum accersuerat, & per diaconos ecclesiae ut mature rediret Alexandriam, hortatus erat, ille eò reuersus, consueta studia & exercitationes denuo obire coepit.

Quinam extant libri eorum qui tum temporum floruerunt.

CAP. XIII.

PER idem tempus complures ecclesiastici viri eloquentia laude praestantes, floruerunt, quorum epistolas, quas alter alteri, scripserunt, adhuc reseruatatas reperire licet. Quae etiam ad nostram usque aetatem, in Aelia, i. Hierosolymorum Bibliotheca, quae est ab Alexandro, tum illic ecclesiam administrante exaedificata, custoditae fuerunt: ex qua Bibliotheca ipsi ad opus, quod habemus in manibus, permulta collegimus. In quorum disertorum virorum numero est Beryllus, episcopus Bostrae in Arabia, qui varios libellos ex optimis scriptoribus, tanquam flosculos excerptos vna cum epistolis, & aliis operibus post se reliquit. Hippolytus etiam alterius ecclesiae episcopus his annumeretur, qui idem praestitit.

præstitit. Disputatio porrò Gaij, viri eloquentissimi, Romæ Zephyrino ecclesiam regente contra Proclum Pnygum erroris propugnatorem habita, ad nos peruenit. In qua & aduersariorum temeritatem & audaciam in nouis scripturis contexendis, reprimi refutatque: & tredecim solum memorat epistolas diui Pauli apostoli. epistolam autem ad Hebræos reliquis non annumerat. Nam illa apud quosdam Romanos etiam adhuc, apostoli epistolam esse non existimatur.

Qui eo tempore episcopi noti erant.

C. Ap. XV.

ANtonino, cum septem annos, & sex menses regnasset, successit Macrinus: quo quidem ad annum eodem munere perfungente, alius iterum Antoninus imperium cepit. Primo anno eius regni, Zephyrinus Pontifex Romæ, ubi decem & octo annos continuos ecclesiæ ministerium procurarat, vitam cum morte commutat. Hinc in Pontificatum successit Calixtus: qui vitam ad quinque annos traducens, Urbano ecclesiam gubernandam reliquit. Eodem tempore, Antonino, quadriennio solum reip. gubernacula tenente, Imperator Alexâder in regnum Romanorum successit, per id temporis, Asclepiade mortuo, Philetus in ecclesiæ Antiochenæ rectionem succedit. Imperatoris illius mater, nomine Mamæa, mulier, si quæ alia. virtute, & pietate spectatissima, vita & moribus cum primis religiosa, cum Origenis fama ita celebris passim hominum vagaretur sermonibus, ut ad eius etiâ aures peruenerit, permagno videbatur æstimare, si non solum viri dignaretur aspectu, verumetiam eius in sacris literariis intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur iam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum, illum ad se accersuit. Apud quam ille, ubi ad tempus moram fecerat, & multa, quæ ad gloriam Domini & diuinæ eius disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat, ad consueta studia & exercitationes se mature recepit,

Quæ

EVSEBII HISTORIAE

Quae Hyppolyti monumenta ad nos peruenierunt.

CAP. XVI.

Illo ipso tempore Hippolitus præter alios plerosque commentarios, quos componebat, opus de Paschate conscripsit: in quo & temporum seriem explanat, & canonem quædam sedecim annorum de Paschate ponit, & tempora solum describit ad primum annum imperatoris Alexandri. Cætera eius scripta, quæ ad nos uenerunt, sunt hæc. In sex dies commentarij. In ea, quæ sex dies sequuntur. Contra Marcionem liber. In Canticum Canticorum explanatio. In partes aliquot Ezechielis exposito. De Paschate liber. Contra omnes hæreses liber. Extant præterea nonnulla alia eius monumenta, quæ apud multos conseruata inuenias.

Vide Hieronymo. in catal. & Lucidum de tēpo.

De Origenis studio, & quod ecclesiastica dignitate dignus habitus fuerit.

CAP. XVII.

EX eo tempore Origenes commentarios in sacras literas scribere exorsus est: Ambrosio eum ad eam rem impellente maxime. Qui non solum infinitis prope uerborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed copiosissimis subsidiis ad eiusmodi operam maximè necessariis illum ad hoc studij genus incitauit. Nam celeres scribæ, plures quàm septem ei distanti præsto aderant, qui præstitutis temporibus scribendi laborem uicissim susciperent. Librarii non pauciores, unà cum puellis, quæ ad scite & concinne scribendum erant probe exercitatæ. Quibus omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariarum. Quinetiam in hac diuini & sacri eloquii commentatione, ac studio, uix dici potest, quâ propensam operam ei contulerit, quæ illum uel maximè ad commentariorum confectioem incenderet. Dum ista hoc modo geruntur, Urbano, qui Romanæ ecclesiæ Pontificatum gesserat, successit Pontianus. Antiochenæ ecclesiæ post Philetum, ministeriū capessit Zebinus. Quibus temporibus, Origenes, necessitate negotii cuiusdam ecclesiastici

stici obeundi flagitante, in Græciam per Palæstinam iter fecit, & Cesareæ per manuum impositionem episcoporum, qui in illis partibus rexerunt ecclesiam, munus suscepit præbyterii. Qui vero, deinceps fuerint de illo tumultus & discordiæ concitatæ, quæ de eisdem ita commotis ab episcopis, qui ecclesiis præfuerunt, decreta, denique quæ incommoda cum in verbi Dei explicatione summa cum laude floreret, pertulerit, quanquam separatum opus, ad plenam eorum explicationem postulare videntur, tamen in secundo Apologiæ libro, quam pro eius defensione edidimus, aliqua ex parte quantum tenuitas ingenii nostri patiebatur, de eisdem disseruimus.

Quenam in Alexandria docuerit.
CAP. XVIII.

PRÆter ea, quæ modo recensuimus, ista præterea ad commemorandum necessaria putamus, quomodo in sexto libro explanationum, quas in euangelium Iohannis conscripserit, declarat se, cum adhuc Alexandriae versaretur, quinque priores contexuisse. Operis vero quod in vniuersum euangelium lucubrauit, viginti duo tomi solum ad nos peruenerunt. In nouo libro commentariorum, quos confecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modo octo priores eiusdem operis Alexandriae composuisse, sed etiam in viginti quinque Psalmos, qui primi sunt, commentarios edidisse commonstrat. Quinetiam in Lamentationes Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos peruenerunt, elaborauit. In quibus obiter, librorum, (duo quidem sunt) quos de resurrectione exarauit, facit mentionem. Porro libros de principiis, prius quam Alexandriam demigrarat, scripsit. Libros quoque, qui inscribuntur *Σεμωατῆς*, qui sunt decem numero, in eadem ciuitate, Alexandro imperium gubernante, literis prodidit: sicut præcipui tituli tomorum initiis integre præfixi declarant.

Quomodo

EVSEBII HISTORIAE

Quomodo scripturarum quæ in testamentum habentur, mentionem fecerit.

CAP. XIX.

DUm primum Psalmum explicat Origenes, in eo libro sanctarum scripturarum veteris testamenti enumerationem facit: his enim verbis sic scribit. Non ignorare debemus viginti duos libros esse (sicut Hebræi tradunt) summo omnium consensu & testimonio approbatos, secundum literarum numerum, quæ apud illos sunt: Deinde paucis verbis interpositis, adnectit. Viginti duo libri secundum Hebræos hi sunt. Primum Genesis, ut nos, ut Hebræi appellant, ab ipso libri exordio. Beresith, quod est principio. Deinde Exodus, vel Semoth Hebraice, quod est nomina ista: tum Leviticus, vaicra, id est, vocavit: deinceps numeri, Hammisparim vel pecudim, vel vaiedabber. Sequitur Deuteronomium, Ellehaddeberim. hoc est hoc sunt verba. Post Iesus filius naue, Hebraice, Iehosua, ben Num Tum Iudices Ruth. Apud illos uterque in unum librum concluditur & vocatur Sophetim. Iterum Regum vel regnorum primus & secundus liber: apud eos unus est, & dicitur Samuel, id est, à deo vocatus: deinde Regum vel Regnorum tertius, & quartus, in vno libro uterque apud Hebræos: & nominatur Vammelech. David, vel Melachim. i. Rex David, vel regnum David. Accedit Paralipomenon, primus & secundus. Vnus tamen apud eos, & nuncupatur, Dibre Haiamim. i. verba dierum. Post hunc Esdras, primus & secundus, qui unus est, & inscribitur Esra, quod est, adiutor. Tum liber Psalmorum, Hebraice, Sepher Tehillim, deinde Salomonis proverbia, apud hebræos miste, vel Mistothe. Deinceps Ecclesiastes, Hebraice, Coheleth. Tum Canticum canticorum, non ut quidam arbitrantur, Cantica canticorum, Hebraice Sir Harisim. Sequitur Esaias, Iesaja Hebraice, & Hieremias cum lamentationibus & Epistola, vno nomine & vno libro Irmia: tum Daniel etiam Daniel Hebraice, & ezechiel, Ieezechel. Iob, Iob. Esther Esther. Extra munerum istorum, sunt libri Macchabaici, qui inscribuntur, Sarbethe, Sarbane

Hic locus in græco, corruptus est, nos ergo ab hebraica bibliainscriptiones librorum deprompsimus sic hunc locum correximus.

bane. Ista in libro, quem diximus inseruit. In primo libro commentariorum, quos scripsit in Euangelium secundum Matthæum, Canonem ecclesiasticum obseruans, quatuor solum euangelia esse testatur, & quod per traditionem de quatuor euangelijs, sola sunt in vniuersa ecclesia Dei, quæ sub cœli conflexu continetur, rata, stabilia, & quibus à nemine contradicitur, certior factus sit, sic scribit. Primum euangelium scriptum esse, quod secundum Matthæum dicitur, olim publicanum, postea apostolum Iesu Christi: qui illud Iudæis ad fidem Christi conuersis, literis Hebraicis compositum tradidit. Secundum, quod est secundum Marcum: qui illud sicut Petrus ei explicauerat, conscripsit: quem quidem Petrus filium suum nuncupat in catholica sua epistola his verbis. *1. Pet. 5.* Salutatur vos ecclesia, quæ est in Babilone, consors nobiscum electionis, & Marcus filius meus. Tertium, euangelium à Paulo laudatum, quod est secundum Lucam: qui illud his, qui erant ex gentibus edidit. Postremum omnium, quod est secundum Ioannem, Porro in quinto libro explanationum in euangelium Ioannis, de epistolis apostolorum idem auctor ista loquitur. Paulus non litera, sed spiritu habilis & idoneus noui testamenti, minister à Deo factus, qui munus euangelij prædicandi ab Hierusalem ad Illyricum vsque vndique cumulatè expleuit, non omnibus ecclesijs, quas docebat, scripsit epistolas. Quin nonnullis, quibus scripserit, pauca admodum verba misit. Petrus, super quem Christi ecclesia, contra quam inferorum portæ non præualebunt, edificata est, vnam epistolam omnium asseveratione approbatam reliquit. Sit ita tamen, quod secundam (de ea enim est controuersia) etiam scripserit. Quid attinet dicere de Ioanne, qui supra pectus domini recubuit, qui licet se tot volumina potuisset conficere, quot vniuersus orbis vix potuisset capere, ingenue fateatur, vnum tamen euangelium solum posteritati tradidit. *Ioan. 21.* Scripsit item *Apo. 10.* Apocalypsim, in qua præcipiebatur illi, vt conticesceret, & septem tonitruorum voces minime omnino scriberet. Epistolam etiam reliquit, eamq; perbreuè. Verum esto, quod secundam quoq; & tertiam texuerit, quoniam aiunt

eas non omnino vere eius fuisse. Atqui utræq; pariter
 vix centum versus lineasque complectuntur. Præterea
 de epistola ad Hebræos in concionibus quibusdam in
 eandem conscriptis ita differit: dictionis formam episto-
 læ, quæ inscribitur, ad Hebræos, non habere simplicem
 ac humilem orationem & scribendi rationem, qua Apo-
 stolus soleat vti (qui se rudem in dicendo, id est, in lo-
 quendi forma ac modo plane fatetur) sed epistola ip-
 sam, dictionis compositione & collatione verborum pro-
 pius ad puri & elegantis Græci sermonis proprietatem
 accedere. Ac quisque, qui dictionis & loquendi for-
 mularum differentias, recte sciat internoscere, illud fa-
 cile fatebitur. Rursus, quod sensus ac sententiæ episto-
 læ admirabiles sunt, & his, quæ consentiente omnium
 testimonio, Apostoli scripta dicuntur, nulla ex parte in-
 feriores, nemo non, qui studiose & attente in epistolis,
 illius Apostoli perlegendis versatus fuerit, hoc etiam,
 verum esse concedet. Istis non multo post ea attexit.
 Ego constanter affirmabo sensus esse Apostoli. Phra-
 sin autem & constructionem verborum alterius cuius-
 dam, conciones Apostoli in commentarias redigentis,
 & velut dictata ex præceptoris ore scribentis. Proinde,
 si quæ ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet,
 ut Pauli, idque hac ratione persuasa. Non enim temere,
 veteres eam Pauli esse tradiderunt. At quis scripserit e-
 pistolam, Deus vere nouit. Nos tamen à quibusdam ac-
 cepimus, Clementem Ro. ecclesiæ episcopum eam episto-
 lam præscripsisse, ab aliis Lucam, qui Euangelium, & acta,
 Apostolorum literis mandarit, illam contexuisse. Sed hæc
 hoc modo hætenus:

*Quomodo Heraclas Alexandrinum episcopatum suscep-
 rit, & quomodo episcopi Origenem venerati
 fuerint. CAP. XX.*

Decimus iam annus agebatur imperii Alexandrini su-
 pra demonstrati, cum Origenes Alexandra Cæsar-
 eam profugiens, scholam institutionis, quæ erat
 ad illius loci habitatores in fidei principiis informandos
 ædifica-

ædificata, Heraclæ reliquit. Non longo tempore post, Demetrius Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, cum quadraginta tres annos integros in illo ministerio fungendo contriuisset, mortē obiit: huic successit Heraclas. Quo tempore Firmilianus Cæsareæ Cappadocensis episcopus magno nomine & celebritate fuit. Iste tantum studium erga Origenem declaravit, vt interdum illum in suæ regionis fines ad ecclesiarum vtilitatem accersi vellet, nonnunquam ipse ad eum in Iudæam proficisci, & ali quando vnâ cum eo moram facere, quò in sacris literis melius & perfectius erudiretur. Quinetiam & Alexander, qui Hierosolymitanæ ecclesiæ, & Theoctistus, qui Cæsariensi ecclesiæ præfuit, per omne tempus propemodum ætatis suæ ei tanquam præceptori auscultabant, soliq; illi sacrarum literarum interpretationes, & reliquæ ecclesiasticæ disciplinæ instituta exequenda cōcesserūt.

De persecutione sub Maximino.

CAP. XXI.

Alexandro Romanorum imperatori, cum tredecim annis Reipublicæ gubernaculis præfuisset, Maximinus Cæsar successit. Qui propter grauem inuidiã, quia contra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani versabantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitauit: iussitq; solos ecclesiarum præfides, tanquã auctores doctrinæ euangelicæ neci dari. Eo tempore Origenes librum composuit de martyrio, & opus illud Ambrosio episcopo, atque Protocletus ecclesiæ Cæsariensis præbytero, propterea quòd vtrūq; non exigua persecutionis procella exagitauerat, dedicauit. In qua quidem traditum est, eos viros ob veram & constantem fidei confessionem, sub finem imperii Maximini (qui non amplius triennio regnauit) magnam laudē fuisse consecutos. Tempus huius persecutionis, cum in vigesimo secundo libro commentariorum in euangelium Ioannis, tum in multis variisque eius epistolis aperte demonstrat Origenes.

EVSEBII HISTORIAE

*De Fabiano, quomodo Romanorum episcopus diuinitus præter
omnium opiniones designatus sit.*

CAP. XXII.

Simulatque Gordianus post Maximinū Romanorum Imperiū obtinuerat, & Pontianus ecclesiæ Rom. Pōtificatū per sex annos gesserat, in eius locū Anteros surrogatus est: in cuius ministerium, cum ad mensem eo perfunctus esset, Fabianum delectū ferunt. Post Anterotis mortem, aiunt Fabianum vnā cum aliis ex agro Romanam commigrasse, ibique sua collocasse domicilia: vbi, diuina & cœlesti gratia largiente, ad Cleri administrationem mirandum in modum euectus est. Nam cū omnes fratres causa deligendi eius, qui episcopatum gereret, in ecclesia conuenissent, & multi de multis illustribus & præclaris viris ad illud munus obeundum idoneis cogitarent, quanquam Fabius, qui tum forte præsto erat, nemini in mentem venerat, de repente tamen columbam è sublimi deuolantem (quæ similitudinem spiritus sancti super Seruatorem in specie colubæ descendens representare videbatur) eius capiti insedisse memorant: ac propterea populū vniuersum pariter vno sacri spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate, & vno animo rum consensu eum eo dignitatis gradu dignum clamasse, & absq; mora abreptum illum in sede Pontificali collocasse.

Qui fuerint Origenis discipuli.

CAP. XXIII.

Eodem tempore, simul ac Zebinus Antiochenæ ecclesiæ episcopus è vita decesserat, Babylas ecclesiæ rectionem suscipit. Vbi autem post Demetrium Heraclas episcopatus ministerium Alexandriæ obtinuerat, Dionysius, vnus item ex Origenis discipulis, scholam institutionis ibidem capessit. Ad Origenem vero Cæsareæ consueta disciplinæ munera exequentem, non solum multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus penè infiniti discipuli, patria sua relicta, aduētarunt: ex quibus maximè insignes cognouimus, Theodorum alio nomine Gregoriū appellatū: episcopū sanè præter cæteros

cæteros nostra iam ætate, crebro hominũ sermone prædicatum: & fratrem eius Athenodorum: quorum animis liberalium disciplinarum, tum Græcorũ, tum Latinorum cupiditate supra modum inflammatis & quasi obstupefactis, Origenes diuinæ Philosophiæ & doctrinæ Christianæ amorem sensim instillauit, eosque à prioribus studiis, facta mutatione, ad sacrarum literarum cõmentationem pia sua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in eius schola versati, tantam & tam admirabilem in sacrosanctis Dei eloquiis fecere progressionem, vt dum adhuc ambo admodum adolescentes erant, ecclesiarum in Ponto crearentur episcopi.

De Aphricano temporum scriptore.

CAP. XXIIII.

PER idem tempus Aphricanus, librorum scriptor, qui *Æsopi* appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Huius de historia Susannæ à Daniele literis prodita, quasi adulterina esset, & commentitia, magno opere dubitantis, extat epistola ad Origenem scripta, Ad quam Origenes per literas plenissimè respondebat. Eiusdem Africani quinq; alii libri de temporum & annalium serie accurata quadam industria elaborati ad nos peruenerunt. In quibus ait se Alexandriam propter incredibilem Heraclæ famam, quæ vbique manauerat, iter fecisse: quem propter Philosophiæ & aliarum Græcarum disciplinarum cognitionem, qua egregiè excellebat, ad ecclesiæ illius episcopatum administrandum delectum esse, supra docuimus. Est etiam alia epistola ab eodem Aphricano ad Aristidem perscripta, de ea quæ putatur esse Genealogiarum Christi apud Matthæum, & Lucam, discrepantia. In qua euangelistarum consensum ex historia quadam, quæ ad sua ipsius tempora integra deuenerat, apertissime tradit: quam equidem oportune in primo libro huius operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam citauit.

Vide Suidam & Hiero.

R 3

Quot

EUSEBII HISTORIAE

Quot & quæ Origenes, in Casarea Palestina docuit.

CAP. XXV.

PER idem tempus, Commentarii in Esaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuere. Ex quibus triginta tomos in tertiam partem Hesaiæ usque ad visionem quadrupedum in deserto, nos vidimus: & viginti quinque in Ezechielem: quos solos in uniuersum prophetam edidit. Id temporis cum Athenis fortè versaretur commentarios in Ezechielem absoluit: Ibidem in Canticum Canticorum inchoauit commentarios, & quinque libros eorundem ibi adhuc comoratus perfecit: ad Casaream reuersus, alios quinque, (vt decem essent numero) perduxit ad exitum. Sed quid attinet hoc loco viri scripta & libros accurate enumerare, cum aliud separatum & proprium otium postulent? Quorum enumerationem, in opus, quod à nobis de Pamphilo sancto nostri temporis martyre conscriptum est, illigauimus. In quod etiam vt ingentem Pamphili erga sacras literas amorem ac studium, quasi ante oculos cuiusque poneremus, indices Bibliothecæ, Origenis & aliorum ecclesiasticorum scriptorum libros continentis, ab eodem constructæ & coagmentatæ, coniecimus. Ex quibus si cui visum sit, licet certè elaboratissima illa quidem Origenis opera, quæ ad nostras manus venerunt, explorare cognoscere. verum iam sermonis nostri curus ad consequentem historiam transferendus est.

De errore Berilli. CAP. XXVI.

Berillus Bostrorum Arabiæ episcopus, qui paulo ante demonstratus est, quo ecclesiasticæ veritatis regulam peruerteret, peregrinam quandam & alienam à fide doctrinam in ecclesiam introducere tentauit, ausus quidem temere asserere Seruatorem & dominum nostrum Iesum Christum propria substantiæ circumscriptione non ante fuisse, quam in humanam carnem immigraret, neque propriam habuisse ex se diuinitatem, sed solam patris in eo extitisse. Qua de re, cum multi episcopi in disceptationem cum eo venissent, deque eius errore grauitè differuissent, inter ceteros Origenes, à quibusdam rogatus, re-

tus, primum cum eo in familiarem sermonem, & colloquium descendit, quasi periculum facturum, quid animi haberet, quidue sententiæ. Vbi verò eum suam peruersam opinionem constanter affirmare intellexit, utpote haud rectè de Christo sentientem confutauit; atque cum firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione conuincendo, eum ad verè de ea controuersia sentiendum reduxit, atque adeo ad pristinam ac sanam de Christo & eius diuinitate opinionem, quam olim tenuisset, denuo restituit. Quædam monumenta à Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi, eius causa conuocata, ad nostram ætatem reseruata sunt: quæ non modo Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram ecclesia, quam regebat, celebratas, verum etiam quasque res id temporis gestas complectuntur. Sunt etiam alia infinita, quæ de Origene, præbyteri nostræ ætatis memoriter tradunt: quæ quoniam cum præsentis instituto minimè cohærere videntur, arbitror à me debere prætermitti. Quæ autem de eius rebus gestis sunt ad cognoscendum necessaria, ea ex apologia, quæ à nobis Pamphili, sancti, nostri temporis, martyris opera adiutis elucubrata est, (illam enim ego & Pamphilus, quo ora maleuolorum obrectatorum famæ Origenis detrahentium obturaremus, mutuis vigiliis accurate elaborauimus) licet facillè colligere.

De Cesare Philippo.

CAP. XXVII.

Vbi Gordianus sex annis continuis Romanorum obierat imperiū. Philippus vnà cum filio Philippo succedit. Fama est istum (Christianus namq; erat) cum præcationum in die postremæ vigiliæ Paschatis vnà cū multitudine in ecclesia particeps fieri vellent, nō prius ab episcopo, qui tū ecclesiæ præerat, permissum esse intrare, quā se cōfessus fuisset, & inter eos, qui peccatorum vinculis adhuc tenebantur astristi, locumque pœnitentiæ agentibus præstitutum occupabant, se sua sponte collocauisset: episcopūq; dixisse eum nō alia cōditione,

nisi istud faceret, propter multa delicta, quæ ab illo fe-
rebantur admissa, aliquando ab ipso in ecclesiam rece-
ptum fore. Imperatorem autem alacri animo & luben-
ti, episcopo morem gessisse, & ingenuam modestiam ac
religiosam piamque affectionem, dei timore incitatum
re ipsa declarasse memorant.

Quod Dionysius in Heraclæ episcopatu successerit.

CAP. XXVIII.

IAm tertius annus eo regnante præterierat, cum Hera-
clas ministerium ecclesiæ Alexandrinæ undecim an-
nis executus, è vita decessit, & eiusdem ecclesiæ episco-
patum obtinuit Dionysius.

De reliquo Origenis studio. CAP. XXIX.

Cum fides Christi, Christiano illo imperatore re-
gnante, magnopere, ut verisimile erat, cresceret, &
doctrina evangelica liberius, ubique prædicaretur,
Origenes sexagesimum ætatis annum prætergressus, &
iam ex longo usu, & commentatione velut habitum &
perfectam maturitatem in doctrina affecutus, suas tum di-
sputationes, tum conciones publice in ecclesia habitas,
à scribis, qui manu celeri multum pollebant, cum id nun-
quam antea fieri concessisset, excipi permisit. Per idem
tempus octo libros contra quoddam Celsi Epicurei o-
pus aduersus Christianos editum, quod vera doctrina
inscribitur, composuit: & viginti quinque tomos scri-
psit in Matthæi euangelium, & alios in duodecim Pro-
phetas contextuit, ex quibus solum viginti quinque in-
uenimus. Extat etiam illius epistola ad ipsum imperato-
rem Philippum scripta, & alia ad eius vxoré Seuerâ. Sunt
& aliæ diuersæ eius epistolæ ad diuersos scriptæ, ex qui-
bus quotquot apud varios dispersas colligere potera-
mus, in vnum volumen separatim varios in libros distri-
butû, ne deinceps rursus dissiparentur, congregimus,
quæ sunt circiter centû numero & amplius. Scribit præ-
terea Fabiano Romano episcopo, aliisque permultis eccle-
siarû præsidibus de sua recta & orthodoxa de fide Chri-
stiana sententia. Quorum certa habes argumeta in sexto
libro Apologiæ, quæ in Origenis defensionem à nobis
scripta est.

De

De Arabum disidio. CAP. XXX.

PEr idem tempus, quidam rursus in Arabia dogmatis cuiusdam à veritate profus alieni auctores nascuntur: afferentes hominum animos vnà cum corporibus vno eodemque temporis articulo morte occumbere, & penitus extinguat demum tempore resurrectionis vniuersæ carnis cum eisdem vitam denuo recuperaturos. Non exiguo igitur episcoporum conuentu ea de re coacto, Origenes ibi etiam rogatus, vt partes de illa controuersia disputandi susciperet, sic orationis vi & impetu ferebatur, & eorum mentes, qui se antè eo errore implicauissent, ad rectam fidem & sanam doctrinam traduceret.

De Hellesaitarum hæresi. CAP. XXXI.

Eodem tempore alia erroris peruersitas, quæ Hellesaitarum hæresis dicebatur, cœpta est: quæ propè simulacra orta erat, extinguebatur. Cuius mentionem facit Origenes in concione in Psalmum octogesimum habita: quam coram ecclesia palam recitauit. Interuenit, inquit, quidam hoc præsentis tempore insolenter propterea se efferens, quòd impiam & maximè sceleratam Hellesaitarum opinionem, quæ nuper contra ecclesiam excitata est, se posse defendere existimet. Quæ tandem scelerata, & quàm nefaria, illa opinio profiteatur, vobis exponam, ne eius inanitate & quasi leni vento à veritate abripiamini. Nonnulla vniuersæ scripturæ antiquat testimonia: aliis rursus cum ex toto vetere testamento, tum ex Euangelio depromptis vtitur. Paulum autem Apostolum omnino reiicit. Fidem item negare, indifferens quidam esse asserit. Qui enim, interiore cogitatione recte de fide sentiat, tamen ore, cum necessitas illum eò detruferit, fidem perneget, eum tamen animo firme illi adhæsurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt è celo delapsum: & qui illū audiuerit, eiusque doctrinæ crediderit, peccatorum remissionem consecuturum, eamque diuersam esse remissionem ab illa, qua Christus Iesus remisit peccata. Sed de his satis multa.

De persecutione quæ sub Decio erat, & quanta Origenes pertulerit. CAP. XXXII.

R 5

Philippo

Philippo, ubi septem annos regnauerat, succedit
 Decius: qui odio quodam capitali, quo cum Philip-
 po dissidebat incensus, persecutionem contra ec-
 clesiam concitat. In qua Fabiano Romae martyrism sub
 eunte, Cornelius Pontificatum capessit. Alexander Hiero-
 solymitanæ ecclesiæ episcopus in Palestina rursus, ubi
 Cesareæ propter Christum præsidis tribunali stetit,
 & magnam fuisset ex secunda fidei suæ confessione,
 commendationem adeptus, iam extrema senectute, & ve-
 neranda plane canicie eximius, carceris cruciatu denuo
 afflictatus est. Quo quidem, post præclarum & illustre te-
 stimonium fidei Christianæ Præsidis tribunali datum,
 morte in carcere confopito, Mazabanes successor eius
 in episcopatu Hierosolymitano declaratur. Babyla item
 Antiochiæ ad exemplum Alexandri post fidei confesio-
 nem in vinculis vitam deferente, Fabius ibi ecclesiæ præ-
 ficitur. Quot afflictationum genera, & quam graua Ori-
 geni in hac turbulenta persecutionis tempestate conti-
 gerint, & quo pacto, maleuola Diaboli inuidia contra
 eum incensa, (qui omnibus copiis, tanquam hostis infe-
 stus, enixe aciem aduersus illum instruebat, omnibus ma-
 chinis, omni virtute & potentia contra eum dimicabat,
 & præter ceteros omnes illo tēpore ab eo impugnatos,
 in hunc potissimum impetum faciebat) magis magisque
 auferentur, qualia etiam & quam acerba pro Christi
 verbo & doctrina perpeffus sit vincula, quæ corporis
 tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interiori
 carceris recessu collo impacta, & quomodo permultis
 diebus pedes in compedes ligneos intrusi, quatuor fo-
 raminum interstitiis interpositis, distractione qua-
 dam distenti fuerint, quæ ignis & incendii oppositæ
 minæ, quas præterea ab inimicis inflictas carnificinas
 toleranter pertulerit, qualem exitum, dum iudex om-
 nibus viribus & toto corpore, vt dicitur instaret, vt
 vita eius ad doloris morsus amplificandos amplius pro-
 traheretur, eius res habuerint, denique quas post illa &
 quam pias voces easq; plenas solatii, iis qui opis & auxili-
 in rebus aduersis indigent, scriptis reliquerit, permulte
 sunt illius epistolæ, quæ vere accurateq; cōmemorât.

De hiis quæ Dionysio episcopo accidebant.

CAP. XXXIII.

Quæ autem & quàm turbulentæ procellæ Dionysium persecutionis tempore exagitarint, testimonio epistolæ ipsius ad Germanum perscriptæ hoc loco ostendam. In qua ipse de se narrat hoc modo.
 Ego coram Deo loquor, & ipse nouit, quod vere loquor. Neque certe de fuga in præsentia mecum cogitavi, neque quasi Deo inuito, vllam feci. Quinetiam aliàs, regnante Decio, antequam persecutio palam contra Christianos ediceretur, cum Sabinus id temporis frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quatruiduo in ædibus commoratus, eius aduentum assidue expectaui. Ille autem vndique circumit, vias, fluuios, agros, passim vbi me latirare, aut quò me profectum esse, suspicaretur, sedulo peruestigat. Sed cæcitate & quasi caligine, ne ædes quæreret, circumfusus tenebatur. Sibi namque persuaserat, me persecutione appetitum, domi nolle moram facere: vix tandem post dies quatuor, Deo mihi, vt inde demigrarem, præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbere, ipse, liberi, & alij multi fratres simul domo egressi sumus. Quod plane diuinæ prouidentia opus fuisse, rerum euenta, quæ deinceps sequebantur (vnde non parum commodi fortasse quibusdam & vtilitatis obtigit) satis perspicue declarauerunt. Deinde paucis interpositis, ea quæ in fuga sibi contingebant, euidenter explanat, istaque subnectit. Ego vna cum his, qui mecum erant, forte sole occidente in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamen (sicut erat Dei prouidentia prospicum) Timotheus, quia non vna aderat, neutiquam prehensus est. Profectus igitur post, offendit, cum ædes nostras præterquam quòd ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorum abductos: deinde subiungit. Quàm admirabilis (dicam enim quod verum est) & diuinæ prouisionis ratio fuit ista quidem?

Indi.

EVSEBII HISTORIAE

Indigena quidam, forte fortuna, Timotheo propere fugienti & conturbato sit obuiam: rogat festinationis causam: iste verum narrat. Ille cum audiisset (abierat enim ad nuptias laute epulatum: quippe mos est, in huiusmodi hominum conuentibus totam noctem in hilaritate & latitia consumere) ingressus in domum conuiuij, accumbentibus nuntiat: qui quidem omnes vno impetu, tanquam signo dato, consurrexerunt, & maturo gradu properantes, cœperunt quàm celerrime ad nos contendere: qui cum in nos inciderent, summo gaudio exultare: atque satellitibus, qui nos obseruabant, fugam facientibus, nos, vt eramus, grabatis valde male stratis, conquiescentes, de improviso occupare. Ego certe (Deus testis est) eos vt fures primum reputans, qui ad spolia & rapinam venerant, mansi in lecto nudus plane, vt eram, solo indusio coopertus: reliquum autem vestitum prope me positum porrexi. At hi, surgere iubent, & quàm mox abire. Tandem animaduertens, quamobrem aduentassent, cœpi vociferari, supplex illos præcatus, vt abirent, nosque illic manere paterentur. Quin etiam perebam ab eis, vt si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum ceruicibus abscindere dignarentur, sicque satellitibus, qui me essent cruciatum abducturi, anteuertent. Illi dum hæc clamore efferebam, (sicut consortes mei, & omnium mearum calamitatum participes, pro certo norunt) me inuitum è lecto excitarunt. Tum ego humi me supinum prostertere. Isti igitur manibus pedibusque me abreptum (Gaius quidem, Faustus, Petrus, & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerum omnium testes esse poterunt) educere, ac præhensum propè inuito animo ab oppidulo exportare, & nudo asino impositum, secum inde auchere. Ista de se narrat Dionysius.

De hiis qui in Alexandria martyrium subierint, & de aliis quos Dionysius commemorat.

CAP. XXXIIII.

Idem etiam Dionysius in epistola ad Fabium episcopum Antiochiæ, certamina & dimicationes eorum, qui

qui sub Decij imperio martyrium pertulerunt, isto modo persequitur. Non ex imperatoris edicto persecutio apud nos incepta fuit, sed integro anno præuenterat. Nam vates (quisquis ille fuerit) malorum omnium, quæ huic ciuitati acciderunt, architectus, infinitam gentium turbam contra nos incitauerat, impuleratq; atque adeo ad patriam suam & antiquam superstitionem defendendam magnopere instigarat. Qui ab illo ad maleuolentiam irritati, omnemque aucupati licentiam ad scelus patrandum, solam pietatem & verum cultum demonum suorum, istum censuerunt, vt Christianorum cæde & sanguine suas crudeles manus respergerent. Primum igitur senem quendam, Metram nomine, arreptum, impia verba contra Deum loqui mandant: cuius corpus, propterea quod eorum voluntati repugnabat, fustibus cædunt, vultum oculosq; præacutis arundinibus pungunt, ipsumq; adeo ad suburbia abductum lapidibus obruunt. Deinde fidelem mulierem, quæ vocabatur Quinta, ad idolorum delubrum ducere, & ad falsos deos venerandos impellere cœperunt: eamque, cum se auerteret, & talem cultum detestaretur, pedibus constrictis, per vniuersæ vrbis plateas, asperis saxis constratas raptare, & simul ac corpus eius ad saxa molaria allisissent, & flagris pariter lacerassent, ad suburbia trahere, ibique crebro saxorum coniectu obterere. Tum vero vno quasi animorum impetu omnes in piorum ædes irruere, & singuli quos sibi vicinos esse cognouerant, pro pere cedere, expoliare, diripere: & diuitias ac suppellectilem, si quæ erat prætiosior, sibi seponere: si quæ vilior, sordidior, & ex ligno confecta, in viis dissipare, deinde exurere: adeo vt ciuitas illa veram speciem vrbis ab hostibus captæ dispoliatæque probe repræsentaret. Fratres ergo deflectere è via, & in loca separata ac solitaria se subducere: rapinam bonorum suorum similiter cum illis, quibus Paulus illustre perhibet testimonium, cum gaudio suscipere. Atque haud scio vtrum quisquam præter aliquem vnum alicubi fortasse, hucusque Dominum denegauerit. Apolloniam porro virginem id temporis cum primis admirandam, & admodum prouectam ætate com-
 prehen-

Heb. 10.

prehendunt, maxillisque eius crudeliter diuerberatis, omnes dentes illi excutiunt: atque rogo in suburbiis extructo, minantur, nisi verba blasphemiae una cum ipsis, palam eloqueretur, se eam viam crematuros. Illa paululum temporis ad deliberandum praecata, & dimissa eorum manibus, sine mora insilit in rogam, sicque flammarum incendio absorpta est. Serapionem item proprio lare abstractum, diris concidunt tormentis, & omnibus membrorum articulis confractis, ex loco edito praecipitem deiciunt: Nullus itineris flexus, nulla via publica, nullus angiportus erat, in quo tuto vel noctu, vel interdiu liceret incedere: quippe omnes ubique, vno ore conclamabant, si quis est Christianorum numero impia & prophana verba effari recusauerit, rapiatur ex templo, & in ignem conijciatur. Atque ista mala hoc modo non ad exiguum temporis spacium grassata sunt, verum tandem seditio & bellum intestinum, quod in illos miseros postea inuasit, crudelitatem contra nos exercitam, in ipsorum capita conuertit. vnde nos quidem, dum illorum furor in nos incensus aliis rebus implicatus tenebatur, paulisper respirauimus. verum confestim animum imperatoris, qui clementius aliquanto & humanius videbatur erga nos antea affectus, omnino commutatum esse, nobis nuntiatum est. Quapropter minarum formido in nos iactatarum vehementer accrescebat. Nam Decij edictum erat iam diuulgatum, illudque tale profecto videbatur, quale Dominus praedixerat futurum: in quo terribilissima illa eius propemodum explebatur sententia, nimirum electos, si possibile esset, in errorem inductos fore. Qui omnes certe metu percussi obstupuerunt. Atque ex illis qui cum dignitate, tum diuitiarum affluentia praestare videbantur (qui quidem non pauci erant numero) nonnulli timore perterriti, diis illorum colendis se vltro offerunt: alij ex priuatis aedibus in publicum raptati, ad delubra ducuntur a magistratibus: multi vicinorum suasu eo pelliciuntur: qui quidem nominatim euocati, ad impura & profana eorum sacrificia se censerunt. Horum autem non pauci, quasi minime essent sacrificia-

tur,

Mat. 24.

tati, sed illi ipsi potius victimæ & sacrificia idolis fu-
 turi, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent:
 adeo ut à frequenti populi turba, quæ circumstitebat,
 dum se omnibus perspicue patefaciebant, cum ad mo-
 riendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse
 affectos, risui & ludibrio haberentur. Alij paratius ad
 altaria procurunt, duro ore & impudenti constanter
 asseuerantes, se nunquam fuisse Christianos: de quibus
 Domini sententia verissime dici potest, diuitem difficul-
 ter posse seruari. Ex reliquis qui tenuiores erant & ma-
 gis obscuri, plerique vtrumque istud hominum genus,
 quod postremo posuimus, imitantur, alij capeffunt fu-
 gam, nonnulli præhenduntur. Atque ex præhensis, mul-
 ti ad vincula & carcerem pergunt, & multis diebus ibi
 tenentur conclusi, postea tamen antequam ad tribunal
 accedunt, Christum eiurant: quidam tormenta diu for-
 titer sustinent, sed ad extremum succumbentes, fidem
 pernegant. Cæterum qui domini erant, tanquam fir-
 mæ & beatæ columnæ eius ope & gratia roboratæ, fidem
 firmitati, quæ in eorum animis penitus insidebat, vires ac
 tolerantiam apte & apposite respondentem adepti, ad-
 mirabiles & insignes eius regni martyres ac testes facti
 sunt. Quorum primus erat Iulianus, homo podagræ do-
 loribus adeo oppressus, ut neque incedere, neque pedi-
 bus consistere posset. Hic cum aliis duobus, qui eum
 gestabant, ad iudicem adducitur: quorum alter exem-
 plo fidem denegat: alter, nomine Cronion, cognomeu-
 to Eunus, & senex ipse Iulianus, dominum ingenue con-
 fitentur: qui per rotam urbem, quæ certe (ut nostis)
 amplissima est, Camelis insidentes deducti, & ita sub-
 limes verberibus cæsi, tandem immenso quodam rogo
 & supra modum exardescente, hominum multitudine
 vndique circumfusa, comburuntur. Ac dum abduce-
 bantur ad locum supplicij, miles quidam nomine Be-
 sas, illis inter eundem opem ferre, & his, qui eos con-
 tumelia afficiebant, ex aduerso resistere laborat.
 Qui, cum populus contra eum propterea vociferaretur,
 inde illico abripitur ad iudicem, & in præclaro illo
 prælio pro pietate suscepto tanquam fortissimus Dei
 bellator

Matt. 19.

EVSEBII HISTORIAE

128
 Bellator, strenue & viriliter se gerens, securi demum per-
 cutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione,
 Macar, & ob vitam beatam, quam diuinæ gratiæ sub-
 dio degisset, vere Macar, id est, beatus fuit, cum ad fi-
 dei negationem, iudice eum ad eam rem magnopere co-
 hortante, adduci non posset, viuis crematus est. Epi-
 machus etiam & Alexander non longo post tempore,
 quàm victi tenebantur, post horum martyrium multos,
 dolores perpessi, dilaniati nouaculis, & flagellis lacerati,
 ad extremum ardentissimis flammis circumiectis absum-
 pti fuerunt. Quibus quatuor mulieres martyres adiun-
 gebantur: quarum prima fuit Ammonatum, sancta vir-
 go: quæ, cum iudex diu illam admodum torfisset, utpo-
 te constanter asserentem se nihil eorum aliquando di-
 cturam, quæ ille iussisset, eaque in sententia firme per-
 staret, ad supplicium abducitur. Mercuria secunda erat,
 Anus in primis veneranda tertia Dionysia: quæ quan-
 quam erat multorum liberorum parens, illos tamen Do-
 mino in amore minime prætulit: quarta Ammonarium
 altera: quæ tres, cum præses vereretur, ne incassum tor-
 menta illis infligeret, & quodam modo euincetetur à
 mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius sub-
 ire cogebantur, sed statim capite obruncato, mortem
 oppetunt. Pro omnibus enim prior Ammonarium, tan-
 quam in prima dimicationis acie locata, satis tormento-
 rum exceperat. Heron præterea Ater, & Isidorus, Aeg-
 yptij, & Dioscorus vnà cum illis adolescens quindecim
 annos natus, iudici traduntur. Et primum iudex a-
 dolescentem, tanquam facilem ad persuadendum, blan-
 dis verbis in fraudem inducere, tum velut remissum &
 flexibilem ad fidem negandam tormentis impellere ten-
 tat. Sed Dioscorus neque persuasionem quicquam com-
 motus est, neque iudicis omnino cessit sententiæ. Cæ-
 teros acerbissime crudelissimeque verberibus dilace-
 rat, quos cum tormenta magno & fidenti animo pro fi-
 de tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Diosco-
 rum autem, cū propter singularē animi magnitudinem,
 quam palam ostenderat, tum propter prudentissima re-
 sponsa, quæ ad singula rogata dederat, iudex magno-
 pere

, pere admiratus, dimisit: affirmans se propter ætatem cer-
 , tos dies illi velle concedere, quibus resipiscendi habe-
 , ret facultatem. Iam ergo Dioscorus, summa pietate exi-
 , mius, nobiscum est, expectans cum certamen prolixius,
 , grauiusq; tum amplius premiũ & diuturnius. Porro Ne-
 , melis quidam & ille etiam Aegyptius, falso in crimen vo-
 , cabatur, quod cum latronibus societatem conuerat: sed
 , istam calumniæ notam ab eo alienissimam quidem cum
 , coram Centurione diluisset, iterum per iudicẽ fuit dela-
 , tus, quod Christianus esset, vinculisque constrictus ad
 , præsidem venit. Iste iniustissimus præses, beatum marty-
 , rem tormentis & verberibus duplo grauioribus, quàm
 , latrones ipsos, afflicans, exemplo Christi inter latrones
 , interiectum (vnde non parum honoris adeptus est) fer-
 , uido ignis exurit incendio. Quædam porro militum tu-
 , rina de repente accedit: nimirum Ammon, Zeno, Pto-
 , lemaus, Ingenes, & pariter cum illis senex Theophilus:
 , qui pro tribunali se ipsi stiterunt. Cum igitur quidam,
 , quod Christianus esset, in quæstione versaretur, & iam
 , ad fidei negationem propenderet, isti assistentes, præ rei
 , indignitate, dentibus frendere, vultu nutare, manus ex-
 , tendere, toto denique corpore gestus quosdam agere
 , cœperunt. In quos cum omnium ora essent conuersa,
 , prius, quàm ulli alij in eos iniecerunt manus, illi ipsi ad
 , subsellia accurrere: se Christianos profiteri; sic vt cum
 , præfectus & assessores, qui aderant ei in concilio, timo-
 , re obstupescerent: tum Christiani, in quos iam inqui-
 , rebatur, ad ea tormenta, quæ post essent perpeffuri, tolẽ-
 , ranter sufferenda, maxime confirmarentur, tum denique
 , iudices, qui essent contra eos sententiam pronunciatu-
 , ri, maximo metu exhorrescerent. Illi verò è foro glori-
 , antes, abscedere, & præ testimonio, quod Christo perhi-
 , buerant, summo gaudio exultare, Deo per illos glorio-
 , sos triumphos agente. Alij præterea complures in vrbi-
 , bus, & pagis à gentibus distracti erant, & quasi membra-
 , tim discerpti. Ex quibus vnum exempli gratia com-
 , morabo. Ischyron cuiusdam magistratus negotia, mer-
 , cede conductus, procurat. Is qui eum conduxerat, iubet
 , idolis sacrificare: quem cum mandato minime obseque-
 , retur,

EVSEBII HISTORIAE

retur, cœpit conuitiis lacerare: ac cum constanter fidei
 adheresceret, grauibus affectis contumeliis: atque ubi vi-
 dit eum pacate & tranquille omnia sufferentem arrepto,
 fuste præacuto, intestina ac viscera illius transfodit, cru-
 deliterque interemit. Quid attinet percensere multitu-
 dinem eorum, qui in solitudine & montibus vagi erran-
 tesque, fame, siti, frigore, morbis, latronibus, bestiis fue-
 runt extincti? Quorum electionis beatæ & eximie victo-
 riæ quanquam testes sunt hi, quibus adhuc ex illo nume-
 ro vita suppeditat, tamen vnum aliquod facinus, profe-
 ram, quo res istæ sint exploratius cognitæ perspectæq;
 Chæremon episcopus ciuitatis, quæ Nilus dicitur, cum
 iam plane grandis esset, & ætate prope exacta, vna cum
 vxore sua ad montem Arabiæ confugiens, neque post
 reuersus est, neque vsquam eos quispiam videre potuit.
 Et licet fratres iã aliquoties eum cū vxore quærerēt, ta-
 mē neque ipsos neque corpora eorum vsquam reperire
 potuerunt. permulti certē in eo Arabico monte erant, à
 Barbaris Saracenis facti captiui: quorum alij ægre quidē,
 & vix ingenti pecuniæ summa redimi poterant: alij ha-
 ctenus nullo modo. Atque ista mi frater, non frustra e-
 quidem dicendo persecutus sum, sed vt cognoscas, quā-
 ræ & quā acerbæ calamitates apud nos obtigerint:
 quas qui fuerint magis experti, plura de illis & sciunt, &
 dicere possunt. His etiam alia paulo post attexit. Illi
 igitur diuini martyres (qui iam Christi tanquam asse-
 sores sunt, & regni eius consortes, participes iudicij, &
 illius in hominibus iudicandis sententiam approbantes
 ferunt) dum erant apud nos, nonnullos è fratribus, in
 quibus crimen sacrificandi idolis hærebat, quique à fide
 excidissent, cum conuersionem ac pœnitentiam eorum
 perspicerent, eamq; posse acceptam fore ei, qui omnino
 non vult mortem peccatoris, satis exploratum haberent,
 ad se denuo admittunt: recipiunt in ecclesiam, conuen-
 tus cum illis celebrant: ineunt societatem: præcum &
 epularum communionem vnā vtuntur. Quid igitur con-
 silij nobis, fratres, datis? quid censeatis nobis agendum
 esse? illis ne suffragabimur? eiusdem cum illis erimus,
 sententiæ? iudicium eorū sequemur? modum tenebimus,
 benign-

benignitatis? His quorum illi miserti sunt, benefici & clem-
 mentes erimus? An contra? eorū iudiciū inane & irritū
 faciemus? eorū sententię nos ipsos constituemus animad-
 uersores? clementiæ inhumanitas resistemus? refringe-
 mus institutum? Deum deniq; ad iram prouocabimus?

*De Nouato quonam ingenio fuerit, & de eius
 heresi. CAP. XXXV.*

Ista Dionysius, dum sermonē de his, qui tempore per-
 secutionis, præ animi imbecillitate infractioneque la-
 psi fuissent, instituebat, non sine causa exposuit: quan-
 doquidem Nouatus ecclesię Romę presbyter, arrogan-
 tia quadam & fastidio contra istos elatus, asseruit, non
 amplius illis, quamuis omnia, quę viderentur ad veram
 pœnitentiam, ad conuersionem animorum, ad puram de-
 nique confessionem spectare, omnino peragerent: spem
 vllam salutis omnino reliquam fieri. vnde proprię eu-
 iusdam erroris & sectę eorum, qui præ inflata quadam
 mentis insolentia se ipsos καθαρους esse, id est puros &
 vacuos à labe peccati asseuerant, auctor & dux fuit. Ob
 quam rem concilium maximum Romę cogitur: in quo
 sexaginta episcopi, & presbyteri totidem atque amplius,
 vnà cum diaconis in vnum conueniunt. A pastoribus e-
 tiam separatim per singulas cuiusq; regionis prouincias,
 quid de ea re agendum esset, deliberantibus, colloquia
 fiunt. A quibus omnibus tandem decernitur, No-
 uatum eiusque fautores tanta superbia inflatos, & quot-
 quot illius inhumanissimæ, & à fraterna charitate alie-
 nissimæ opinioni assentirentur, in eorum numero qui e-
 rant ab ecclesia exclusi, haberi: fratres autem, qui casu
 infelici prolapsi fuissent, pœnitentię medicamentis cu-
 rari, & ad sanitatem restitui. Epistolę quidē Cornelij epi-
 scopi Romani scriptę ad Fabiū episcopū ecclesię Antio-
 chensę ad nos peruenerunt, quę tum acta cōcilij Romę
 habiti, tum quę ab omnibus in Italia, in Affrica, inque a-
 liis locis de eo errore decreta erant, euidenter declarāt.
 Alię item extant epistolę à Cypriano & aliis episco-
 pis, qui cum eo in Aphrica in eum errorem inquisue-
 runt, latino sermone compositæ: ex quibus constat illis

EUSEBII HISTORIAE

etiam visum esse, vt & fratres, qui per tentationem ceciderant, consolationis subsidio leuarentur. & auctori illius hæresis vnà cum illis omnibus, qui pari ratione cū eo à veritate essent abducti, catholica ecclesia, idq; merito, interdiceretur. His alia quædam Cornelij adnotatur epistola de illis, quæ erant in concilio Romæ sancta. Alia rursus de Nouati rebus gestis, ex qua aliquot loca citare non grauabimur, quo qui sint istam forte historiam perlecturi, ea quæ ad eum spectant, manifesto cognoscant. De Nouato igitur quali vitæ instituto, & moribus fuerit, Fabium certiozem faciens Cornelius, hæc ipsa scribit. Vt vero intelligas hunc admirabilem virum iam pridem in episcopatu petendo, ambitione incensum esse, & eam temerariam effrenatamque cupiditatem occultasse, intra se, & simulatione ac tanquam in uolucro, quo arrogantiam tegetet, in initio confessorum Christi, viros sane probos secum habuisse, tibi volo aperte ostendere. Præbyter nomine Maximus, & urbanus, è nostris, qui bis ex constanti fidei confessione summam gloriæ amplitudinem collegerant, Sidonius item & Celerinus, vir qui Dei clementia adiutus, omnia tormentorum genera, maxima cum tolerantia pertulerat, & corporis imbecillitate vi ac robore fidei suæ confirmata, strenue & viriliter ab aduersario victoriâ reportauerat, cum Nouatum attentius consyderassent, & callidam eius fraudem, versutiam, periuria, mendacia, agrestem inhumanitatem, ab omni vitæ communione alienâ, veteratoriam denique instar lupi amicitiam depræhensissent, eo relicto ad sanctam ecclesiam reuerterunt: atque omnes eius fallacias, & maleficia, quæ longo tempore intimo pectore obtexisset, multis præsentibus tum episcopis, tum presbyteris, tum laicis quàm plurimis palam ostendere: & cum lachrymis ac querela, cum dolore & pœnitentia suam vicem deplorare cæperunt, quod subdolæ illius & efferatæ bestię consilio adducti, ab ecclesia etiam vel ad exiguum temporis spatium desciuisserent. Paulo post ait: vix credibile est, charissime frater, quantam in moribus varietatem, quantam mutationem exiguo momento in illo factam conspexerimus.

Nam

Nam splendidissimus iste scilicet, qui inusitato ac terri-
 bili iureiurando adiecto, fidem suis fecerat, se non ali-
 quando episcopatum appetiuisse, tãquam ex fallaci qua-
 dam præstigiæ impostura in medium proiectus, de-
 repente episcopus apparuit. Etenim istæ nouæ sectæ in-
 uentor & doctrinæ ecclesiasticæ, si diis placet, propug-
 nator, quando episcopatum à Deo certe minime ei do-
 natum, sibi vi arripere, & ex hominum manibus quodam
 modo extorquere nitebatur, duos sibi focios de sua ip-
 sorum salute prope desperatos asciuit, vt eos in exiguâ
 aliquam partem, & minimum quasi Italiæ angulum mitte-
 ret, indeque episcopos tres, homines agrestes, rudes ac
 simplices, simulatione quadam veteratoria in fraudem in-
 ductos abduceret, asserens & constanter affirmans eos
 quàm celerrime debere Romam venire, vt videlicet o-
 mnis lis & discordia, per sententiam illorum, aliorumq;
 episcoporum interpositam, dirimeretur. Episcopi igitur
 quoniam (vt supra diximus) homines simplices
 erant, & in perditorum fallaciis dolisque discernen-
 dis minus perspicaces, Romam aduentant. Iste tum
 per quosdam sui similes ad eam rem comparatos, eos in
 vnum locum concludendos curauit. Ac cum circiter ho-
 ram decimam, ebrios & crapula oppressos cerneret, vi
 coegit imaginaria quadam & vana manuum impositio-
 ne, episcopatum ipsi tribuere: quem dignitatis gradum
 parum sibi accommodatum ad hunc modum per frau-
 dem & astutiam acquisiuit. Ex quibus episcopis vnus
 non longe post peccatum flebiliter lamentatus, & idem
 aperte confessus, ad ecclesiam reuenit: quem, populo v-
 niuerso pro eo rogante, tandem vt laicum in communi-
 onem recepimus. Atque alios qui in reliquorum duo-
 rum episcoporum loca, qui eum creassent, succederent,
 misimus. Istum igitur lepidum euangelij patronum, No-
 uatum, omnino præterijt, scilicet vnum solum episco-
 pum oportere esse in hac ecclesia catholica: in qua ta-
 men non ignorabat (quo modo enim poterat?) presby-
 teros esse quadraginta sex, diaconos septem, subdiaco-
 nos septem, acoluthos quadraginta duos, exorcistas, &
 lectores vna cum ostiariis quinquaginta duos, viduas &

EVSEBII HISTORIAE

1128
 alios morbo atq; egestate afflictatos mille & quingētos; quos omnes domini gratia, & benignitas abūde sustētat. Sed tamen nemo ex tanta ministrorū multitudine, tamq; in ecclesia necessaria, nemo ex tāto egentū numero Dei, prouidētia locupletato, & rerū abundantia circūfluente, nemo deniq; ex maxima illa & innumerabili populi frequentia, istū quem dico Nouatū, ab ea desperata mentis, cæcitate, & contumacia auertere, & ad ecclesiā denuo reuocare potuit. Quinetiam paulo post adnectit ista, deinceps dicamus, quibus actis, quibusq; vitæ institutis cum tanta confidentia episcopatū pręnsaret. Nū quod à primo ætatis tempore in ecclesia versatus fuit? Num quod multa certamina pro eius defensione subiit? Num quod multis magnisq; periculis pro pietate se obiecit? Nō est certe eius generis ille quidē, cui ex Satana (qui ingressus in illū, diu est in intimo pectore cōmoratus) primū data fuit credendi occasio. Qui quidē, vbi exorcistarū pręsidio, spiritu illo malo esset liberatus, & post in tam grauē morbū, vt iam fermē mori putaretur incidisset, in lecto, in quo decumbebat, aqua circūfusus, baptismū accepit, si modo talē hominē baptismū accepisse dicendū sit: verum morbo tandē elapsus, neq; cætera quibus post baptismum secundū ecclesiæ canonē imbuī oportuerat, acquisiuit, neq; Domini sigillo ab episcopo obsignat⁹ fuit. Quo quidē neutrquam potitus, quo modo quęso spiritū sanctū adeptus est? Atq; paucis interpositis, iterū addit. Ille, persecutionis tēpore metu debilitatus, & nimia vitę cupiditate adductus se presbyterū esse denegauit. Nam cū à diaconis rogatus, oratusq; esset, vt domo, qua se cōclusum occuluerat, egressus, quantū presbytero liceret, quantūq; in eius sitū esset potestate, fratres in periculo cōstitutos, opisq; & auxiliij indigentes iuaret, tantū abfuit, vt diaconis eū obsecrātibus obtēperaret, vt etiā nō sine stomacho, & bile ab illis abiret discederetq;. Nam se nolle amplius esse presbyterū, sed alteri vitæ generi se dicaturū asseruit. Qui paulo longius progressus, rursus adiungit. Ille præclarus scilicet & insignis Nouatus, Dei penitus reliquit ecclesiā: in qua post fidē receptā presbyteri munere donatus fuit, idq; propter amorē & beneuolentiam,

lentiam, qua episcopus, qui illi manus imposuerat, eum
 complexus est: qui quidem episcopus non modo ab vni-
 uerso clero, sed etiam à multis laicis vetitus, (quoniam
 minime licebat, quenquá in lecto propter morbū bap-
 tizatum, sicut huic contigerat, in clerum assumi) magnope-
 re postulabat sibi potestaté dari, huic soli manus inforté
 præsbyterii imponendi. Deinde post ista, aliud eius fa-
 cinus omnium sane pessimú, hoc fere pacto tradit. Cum
 fecisset oblationes, & singulis parté sacramenti distribuis-
 set porrexissetq;, miseros homines & infelices pro bene-
 dictione & gratiarum actione iusiurandum dare coegit.
 Atque suis utrisque manibus manus accipientis præhen-
 dens, non prius dimisit, quàm hoc iureiurando eum ob-
 strinxisset (illius enim verbis utar) iura mihi per corpus
 & sanguinem domini nostri Iesu Christi, te nunquam
 nec me deserturum, nec ad Cornelium reuersurum. At-
 que miser homo non ante degustauit, quàm ita illi se
 deuouisset. Et qui illum acceperat, pro Amen, quod di-
 cere debuerat, hoc dixit, non deinceps ad Cornelium re-
 uertar. Post alia quædam, iterum hæc narrat. Scias velim
 propterea quòd in dies singulos iam fratres eum dese-
 runt, & ad ecclesiam redeunt, iam illum omnium ferè so-
 cietate denudatum destitutumq; esse. Cuius amentem
 audaciam & insolentiam etiam Moses beatus martyr,
 qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio
 decoratus, dum adhuc in vita manebat, perspicue ani-
 maduertens, tum illi, tum aliis quinque præsbyteris, qui
 vnà cum illo sese ab ecclesia segregauissent, fidelium so-
 cietate & communionem interdixit. Porro in extrema e-
 pistola, episcopos, qui Romam profecti, Nouati demen-
 tiam condemnabant, enumerat, & non solum nomina cu-
 iusque, sed ecclesias etiam, quibus singuli præerant, re-
 censet. Quinetiam episcoporum, qui minime Romam se-
 contulerant quidem, sed per literas decreto eorú, quos
 diximus, assentiebantur, nomina pariter & ciuitates, vn-
 de quisque scripsit epistolam, commemorat. Ista Corne-
 lius Fabius Antiochiæ episcopo per literas significauit.

De Serapione, Historia Dionysii.

CAP. XXXVI.

S 4

Eidem

EVSEBII HISTORIAE

EIdem Fabio aliqua ex parte ad illud schisma Nouati
 inclinanti, Dionysius episcopus Alexandriae scri-
 bens, ubi cum alia multa de poenitentia in literis ad
 illum missis persecutus fuerit, tum martyrum certami-
 na, quae Alexandriae iam nuper subierant, ostenderit, pre-
 ter alias res gestas, quas narrat, facinus praeterea memo-
 rabile, & plenum admirationis explicat: quod quidem huic
 nostrae historiae mandare necesse putavi. Sic enim se ha-
 bet. Hanc unam rem gestam exempli gratia, quae apud
 nos enenerit, tibi exponam. Erat quidam Serapion apud
 nos fidelis senex, qui licet magnam vitae partem integre
 & incorrupte transegisset, tempore tamen persecutio-
 nis praeter imbecillitate animi lapsus est. Hic saepe numero,
 in ecclesia denuo recipi suppliciter postulabat, sed nemo,
 quia idolis sacrificasset, eius postulationi aliquando au-
 scultavit. Qui in graue morbum delabens, triduo dein-
 ceptus mutus & absque sensu vixit: quarto autem die paulu-
 lum releuatus, nepotem ad se accersit: sicque alloquitur:
 quousque, fili, me detinetis? properate obsecro, & me ocu-
 lus dimittite. Aliquem ex praesbyteris aduoca ad me.
 Quae cum dixisset, iterum fit mutus. Puer currit ad praes-
 byterum: nox iam erat. Ille forte morbo vexatus, accede-
 re ad eum non poterat: sed tamen quoniam a me quidem
 mandatum dabatur, ut qui iam essent vita emigraturi,
 sanctorum mysteriorum (dummodo peterent, & vel-
 maxime si antea dum integra valetudine erant suppli-
 ces petiuisissent) participes fierent, sicque cum pace dimis-
 si, & bona spe confirmati ex hac luce decederent, puero
 exiguam quandam Eucharistiae partem dedit, praecipiens,
 ut eam madefactam in os senis infunderet: quam puer se-
 cum adferens, rediit. Cui iam appropinquanti, prius quam
 eum eo quod gestabat intraret aedes, Serapion denuo vo-
 ce recuperata dixit: venisti fili? Tametsi praesbyter non
 potest venire, tu tamen praesta, quod tibi in mandatis de-
 derit, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam
 apportarat, madefactam in os senis infundit, Atque ille,
 simul atque eam pedetentim per fauces demiserat, illico
 extremum spiritum edidit. An non igitur satis constat
 eum fuisse reseruaturn, & usque eodem in vita mansisse, quoad
 esset.

esset penitus culpæ vinculis solutus, & ita labe, qua erat idolis immolâdo aspersus, omnino deleta, posset pro multis bonis, quæ gessisset in vita, in numerum confessorum referri? Hæc Dionysius.

Epistola Dionysii ad Nouatum. CAP. XXXVII.

Videamus iam quænam idem ipse Dionysius ad Nouatum ecclesiam Ro. id temporis perturbantem perscripserit. Ac quoniam idem Nouatus fratres quosdam illius defectionis & schismatis quasi ansam præbuisse, ab illisq; se ad illud ipsum fuisse compulsam, simulabat, attende quomodo ad eum scribat. Dionysius, Nouato fratri. S. Si inuitus, vt dicis, huc inductus es, illud plane ostendes, si sponte ab eo recedas. Oportuerat enim omnia incommoda potius subiisse, quam ecclesie Dei discidisse concordiam. Atque illud martyrium, quod quis perpetitur, ne dirimatur ecclesie consensus, non minus certe, sed multo plus, meo quidem iudicio, habet commendationis, quàm illud, quod suscipitur, ne idolis omnino imoletur. Nam in hoc pro vna quisq; anima suffert martyrium, in illo autem pro tota ecclesia. Iam ergo si vel suadendo, vel quasi vi compellendo, fratres ad ecclesie concordiam redire efficias, culpæ magnitudinem correctionis modus facile superabit. Atq; vt illa tibi nullo vitio vertetur, ita hic reuera ponetur in laude. Quòd si illi adeo contumaces & animo obstinatos fuerint, vt nihil omnino te posse apud illos existimes, tu tamen tuam ipsius animam seruato. Te igitur, si paci adhærescas ecclesie, in domino exopto valere. Ista ad Nouatum scripsit Dionysius.

De reliquis Dionysii epistolis.

CAP. XXXVIII.

Scribit præterea idem Dionysius epistolam de pœnitentia ad eos, qui erant in Aegypto: in qua simulac vitiorum gradus descripserit, ea etiam quæ sibi videbantur statuenda de iis, qui, ingruente persecutionis tempestate, lapsi fuissent, tradit. Extat item liber illius separatim ad Canonem, Hermopolitanæ ecclesie episcopum, de pœnitentia scriptus. Alius etiam hortatorius ad gregem

EVSEBII HISTORIAE

gem ecclesiae Alexandrinae, cui ipse praesuit. Praeter istos, est alius de martyrio scriptus ad Origenem. Epistolas porro ad fratres Laodiceae, quibus Thelymidres praerat episcopus, & ad fratres Armeniae, quibus Meruzanes episcopus praeficiebatur, de poenitentia itidem conscripsit. His omnibus accedit epistola, quam ad Cornelium episcopum Romanum scripsit, eumque propter illius epistolam contra Nouatum, quae ad eius manus peruenerat, admodum commendat. In qua aperte ostendit, se tum ab Heleno Ciciae Carsensis episcopo aduocatum, tum a reliquis, qui cum eo erant, nempe Firmiliano Cappadociae episcopo, & Theoctisto episcopo Caesareae Palaestinae, ut ad concilium Antiochiae coactum aduenteret: ubi quidam Nouati schisma omni animi contentione corroborare nitebantur. Scribit item epistolam, se certiorum esse factum, Fabinum a vita migrasse, & Demetrianum episcopatus Antiocheni eius successorem designatum. Scribit etiam de episcopo Hierosolomitano his verbis: Beatus Alexander in carcerem conclusus, mortem beatam esse consecutus. Est alia item Dionysii epistola fratribus, qui erant Romae, de ministeriis ecclesiae, missa per Hippolitum. Alia eisdem de pace scripta. Etiam alia de poenitentia. Confessoribus praeterea, qui illic Nouati opinione erant a veritate abducti, alia. Eisdem ad ecclesiam iam denuo reuersis reductisque alias duas misit. Alias denique epistolas ad plerosque alios perscriptas post se reliquit: ex quibus qui etiam hoc tempore cupiditate incenduntur eius opera studiose euoluendi, multiplicem plane ac varium fructum percipient.

EVSE-